

Kouwe Drukte

Jaargang 14 - nummer 40 - december 2010 uitgave van

De verzamelkring Doolster

Inhoud

Omslagillustraties.....	3
Cultureel erfgoed.....	4
De ad-hoc veiling van 2 oktober j.l.....	13
Kitsch?.....	14
Halsversieringen op schaatsen (4).....	16
Aan de stok.....	20
Aanvullingen (6) op het boek <i>Van Glis tot Klapschaats</i> van Wiebe Blauw.....	22
Mijn aanwinst.....	23
De Linschootsche schaats.....	25
Aanvullingen (7) op het boek <i>Van Glis tot Klapschaats</i> van Wiebe Blauw.....	29
Toch interessant zulke oude nummers van de Leeuwarder Courant! (2).....	29
Aanvullingen (8) op het boek <i>Van Glis tot Klapschaats</i> van Wiebe Blauw.....	31
De baan doorbrengen (2).....	32
Posten en Stempels (13).....	36
IJswegenkaarten (10) - De IJkaart van Friesland van H.J. ten Have uit 1903.....	37
De winter in de naïeve schilderkunst – 2.....	43
Boek en Zopie.....	48
Poolsterpuzzel 6 en 7.....	50
Colofon.....	51

Medewerkers

Martin van der Bij, Anrie Broere, Jan Gores, Aukje de Haan, Alex Kampinga, Harry Karssies, Matthy van Klaveren, Theodoor van der Kooi, Niko Mulder, Minne Iedes Nieuwhof, Jos Pronk, Ben Remie, Caroline van Staaveren.

ISSN 1572-4476

Deze volledig in kleur en extra dikke uitgave van *Kouwe Drukke* is mede mogelijk gemaakt dankzij een gulle gift van Jitse Hotsma uit Warga.

Omslagillustraties

Het koek-en-zopietafereeltje op de **voorpagina** ademt gezelligheid. Het ijs ligt er dik in, de pijpjes dampen en de uitbater schenkt nog eens bij. De tent mag wat armoedig ogen, aan de oorijzers van de dames en die joekelse krulschaats van meneer kunnen we afleiden dat we in redelijk goed gezelschap verkeren. *Nordholländer* is de titel van deze steendruk; *C.J. Huibers in Nürnberg* staat erboven. Mogelijk familie van Jan Derk Huibers, een Nederlandse kunstenaar die circa 1864 in Neurenberg een kunstopleiding volgde. Veel interessanter voor ons zijn de voeten van de jongen op de slee en die van zijn moeder. Ze dragen allebei opgezette krulschaatsen; een model,

dat je in verzamelingen al even weinig tegenkomt als op prenten. Daarmee is de link gelegd naar een doorgewinterde verzamelaar, die in dit nummer uitgebreid wordt geïnterviewd. Leest u zelf maar ...

De prentbriefkaart op de **achterzijde** is zowel door Jan Gores als Frits Locher ingezonden. Het treintje van vijf markt-gangers aan de stok wordt vanaf de wallekant met bewondering aange-keken. Dit zijn trouwens pas echt Noord-Hollanders aan hun schaatsen te zien. Matthy van Klaveren heeft wat speurwerk verricht naar de oorsprong van deze prent en slaat elders in dit nummer een bruggetje naar een ijswegenkaart uit 1903.

Ook het fenomeen 'aan-de-stok-rijden' wordt verkend, want dat gaat natuurlijk verder terug dan de vooroorlogse affiches van schaatsenmakers Vonk

en Batavus, die Wiebe Blauw zo prominent op de omslagen van zijn boeken heeft geplaatst.

In zijn standaardwerk *De Volksvermaken* uit 1871 liet Jan ter Gouw ze al langskomen – *lange troepen aan een stok, die slag houden en op de maat regts en links overglijden, ...*

Of we nog verder terug kunnen in de tijd ...?

Cultureel erfgoed

Interview met Jitse Hotsma,
geboren 4 augustus 1936 te
Rauwerd.

Herfst in Friesland. Plassen op het pad naar de voordeur van de boerderij. Harry Karssies doet open met een brede zwaai. Anneke zorgt voor ontvangst in de hal. "Wat een weer de laatste tijd, we hebben de pannen horen rammelen op het dak." Jitse zit in de voorkamer op de bank. Van zijn middagslaapje is weinig terechtgekomen. Er wordt eerst nog wat gebabbeld over koetjes en kalfjes. De beademingsapparatuur zucht zo nu en dan. Bijna ongemerkt raken we verzeild in het interview.

Heb je zelf geschaatst?

Ik ben geboren in Rauwerd (*Raerd*). Vader was boer en we waren thuis met vijf jongens en hadden allemaal wel schaatsen. Ik was niet echt een sterke rijder, ik heb een keer een derde prijs gewonnen in een schoolwedstrijd, maar toen lag de helft van de klas ziek in bed ... ha, ha. De prijs was een passerdoosje van de Marshallhulp met een passer, een gradenboog en een houten liniaal erin. Later kreeg ik meer aardigheid aan het schaatsen, vooral tochtjes rijden vond ik leuk.

Op de schaats ging ik naar de Mulo in Sneek. Voor de Elfmerentocht in 1954, ik was toen 17 jaar, kregen de leerlingen geen vrij. De leraar Duits

nam het voor mij op. “Jij komt als enige op de schaats naar school. Jij gaat die tocht rijden”. Ik heb mijn schaatsen nog laten slijpen en kwam daardoor als één van de laatsten aan de start. De tocht was behoorlijk zwaar. Ik herinner me nog dat die dag de wind draaide, ik had hem de hele dag tegen. Ik heb de hele tocht alleen gereden en zonder problemen volbracht. Een paar dagen later werd de Elfstedentocht gehouden. De Elfstedenvereniging waarschuwde voor slecht weer. Ik heb besloten van deelname af te zien. Daar heb ik nog spijt van. Uiteindelijk viel het weer die dag juist mee, Jeen van den Berg won in een recordtijd. Waarschijnlijk had ik toen de Tocht der Tochten wel uitgereden. Jammer. Ik had wel graag het Elfstedenkruisje willen veroveren. Als het kon reed ik wel verschillende tochten zoals de Baarderadeeltocht, Prinsenhoftocht en de 16-dorpentocht.

Na de Mulo heb ik de Middelbare landbouwschool gedaan. In de jaren daarna heb ik een half jaar bij een boer in Frankrijk gewerkt op een schapenfokbedrijf. Een paar jaar later heb ik ongeveer driekwart jaar op een veebedrijf in Perzië (Iran) vertoefd. Een moeilijke periode. De ervaringen die ik in het buitenland heb opgedaan had ik niet graag willen missen.

In 1963 zijn Anneke en ik getrouwd en vestigde ik mij als zelfstandig veehouder-veehandelaar in *Wergea*. Anneke was lerares huishoudkunde in Sneek en dat heeft ze tot haar vervroegd pensioen volgehouden. Ook

samen hebben we vaak verschillende tochten gemaakt. Dat deed Anneke graag.

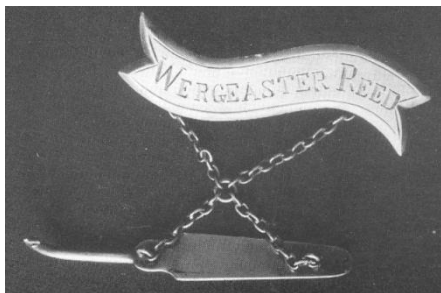
Anneke: voor de Zuidwesthoektocht ging Jitse 's morgens eerst naar de veemarkt in Sneek. Tijdens de tocht begon het te sneeuwen. Daar vond ik niks aan, we zijn 'mooi weer' rijders.

In 1963 was het de avond voor de Elfstedentocht al slecht. We hadden toen land tegen de Zwette aan en ik heb overdag een stuk van de route gereden. Het zou zwaar worden. Ik ben er de volgende dag wel aan begonnen met een groepje vrienden, samen in de ellende. Volgens hen was het 'gekkenwerk'. Ze zijn gestopt in Stavoren. Ik voelde me nog prima en ging alleen door. Ik reed toen op gewone Friese schaatsen, geen doorlopers. Ik weet niet meer van welk merk, niet van Nooitgedagt. Op het IJsselmeer had ik het moeilijk. Op weg naar Bolsward waaide de baan vol sneeuw. Op de Witmarsumervaart zou 40 tot 50 centimeter sneeuw liggen. Er moest worden gewacht op een trekker met een sneeuwschuif. Ik ben toen gestopt in Bolsward en een kroeg binnengestapt. Daar heb ik Reinier Paping op TV zien finishen. Er mankeerde me niks. Ik ben nog naar Leeuwarden gegaan, maar het was er niet echt feest zoals tegenwoordig. 's Avonds begon het te ijzelen, er reden geen bussen meer en ik moest liftend naar huis. Ik ben verschrikkelijk blij en trots dat ik in deze tocht Bolsward heb gehaald. Ik was erbij. Ik kan meepraten over deze barre tocht.

Die winter reed ik de Bartlehiemtocht voor het eerst op tweedehands noren. Ik denk dat het Ballangruds waren. Ik heb nooit nieuwe schaatsen gehad.

Hoe ben je begonnen met verzamelen?

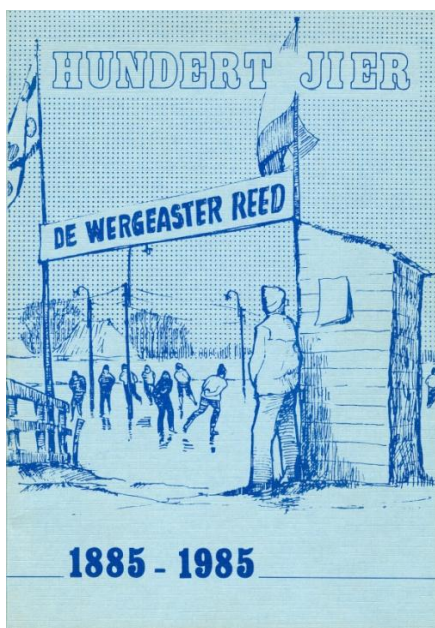
In 1964 vroegen ze me in het bestuur van de *De Wergeaster Reed*, maar ik moest wel voorzitter worden. Dat ben ik 24 jaar lang gebleven. Door mijn bestuursfunctie raakte ik met het wedstrijdschaatsen betrokken. Mijn interesse groeide en ik werd geraakt door de historie van het kortebaanschaatsen. Ik heb de vijfentwintig jaar niet volgemaakt, want ik wilde geen huldiging door de KNSB. Ik heb ook geen eremedaile gekregen. Door mijn bestuursfunctie raakte ik beter bekend met het kortebaanwerk. In 1985 bestond de club honderd jaar. We hebben toen het vijfokkoppige bestuur

uitgebreid tot negen man voor de organisatie van het jubileum. Bij de vereniging waren nog maar twee zilveren insignes aanwezig. We hebben er zeven bij laten maken door een goudsmid in Leeuwarden, zodat het voltallige bestuur weer getooid kon worden met een insigne. Een traditie gered. Deze insignes werden bij de opening van het jubileum door Jeen van de Berg uit een ijsblok gehakt. De viering van het jubileum werd een

1968: Voorzitter Hotsma feliciteert Rinske Zeinstra namens het hele dorp

groot feest voor het hele dorp. Voor het jubileumboek nam ik een duik in de rijke geschiedenis van *De Wergeaster Reed*. Ik wilde in het jubileumboekje aandacht voor Wergea als *hurdriders*-dorp en als schaatsenmakersdorp. Achteraf heb ik me gerealiseerd dat je als bestuurder de plicht hebt om de vereniging uit te dragen en de geschiedenis te hoeden. Ik deed dat toen op gevoel. Hoe zag ons dorp er honderd jaar geleden uit? Ook wilde ik aandacht voor de *Wergeaster* successen in de Elfstedentocht. Een hoofdstuk in het boek is gewijd aan de schaatsenmakers uit *Wergea*. Er worden er ongeveer een twaalfstal genoemd. Mede door de naspeuringen van Wiebe Blauw tellen we in *Wergea* nu maar liefst 26

schaatsenmakers. Ik kreeg toen het idee om schaatsen uit *Wergea* te verzamelen. Zo is het begonnen met mijn verzameling ...

Aanvankelijk alleen *Wergeaster* schaatsen, maar al gauw werd het breder. Iedere verzamelaar weet hoe het gaat, er kwamen steeds meer merken uit de omgeving boven water. Ik heb nu 131 verschillende merken uit Friesland. Het tweede deel van mijn verzameling bestaat uit modellen schaatsen uit Nederland. Daarbij vormt het boek *Van Glis tot Klapschaats* van Wiebe Blauw de leidraad. Hierin worden ruim 70 modellen beschreven. Tot nu toe heb ik ongeveer 55 ervan kunnen bemachtigen. Deze schaatsen hebben geen link met *Wergea* of de kortebaanijsrijden. Het laatste paar dat ik gekocht heb via Marktplaats waren een paar mooie zeldzame Bergambachters. De rest van mijn verzameling zijn schaatsen uit Scandinavië, Duitsland en Amerika. Die buitenlandse schaatsen zijn schitterende objecten in een tentoonstelling. Toch zullen ze als eerste verdwijnen. Veertien dagen terug heb ik al elf paar schaatsen laten veilen bij de najaarsbijeenkomst, maar er was weinig animo voor.

Daarna – zegt hij gekscherend – heb ik nog een *black-out* gehad en mijn

Vikingschipschaatsen onderhands verkocht voor veel te weinig geld aan ene N.M. Niko: dat geld is trouwens goed terechtgekomen met jouw donatie voor Kouwe Drukke!

Is er waardering in het dorp?

Door sommigen wel, maar over het algemeen wordt het niet gedeeld. "Daar heb je Jitse weer met zijn *âlde*

redens." Men vindt het wel interessant maar daar blijft het vaak bij. Ik heb daar geen problemen mee en denk dat men toch wel wat waardering heeft en dat het wel belangrijk is voor het dorp. Het huidige bestuur van de ijsclub is niet geïnteresseerd. Dit jaar bestaat de ijsclub 125 jaar. Genoeg aanleiding voor een feest, maar het wordt vast vergeten.

Anneke: we hebben al zoveel feesten. Jitse: Het gaat niet om het feest. De jongeren weten niets meer van de geschiedenis van de ijsclub. Het jubileum is juist een gelegenheid om de vereniging te promoten en de cultuurgeschiedenis te bewaren. Nu wonen hier nog mensen die het kortebaanrijden hebben meegemaakt. Als je

het nu niet doet, hoeft het nooit weer. Nu hebben mensen nog fotomateriaal. Genoeg voor een prachtige tentoonstelling. Daar komen wel een paar honderd mensen op af en dan komt er vervolgens weer meer boven water dunkt mij. Dat blijft nu in de la liggen.

Grutte en Lytse Reed

Ik heb mij enkele jaren terug verschrikkelijk geërgerd aan het voorstel om de ijsclub voor de jeugd, *de Lytse Reed*, op te heffen en in te lijven bij *De Wergeaster Reed*, de zogenaamde *Grutte Reed*, de ijsclub voor volwassenen. Er waren in Friesland twee dorpen met een jongerenijsclub, namelijk *Grou* en *Wergea*; zij werkten voor kinderen tot vijftien jaar, unieke clubs dus. De *Lytse Reed* was 86 jaar oud, had geld zat, had bestuursleden zat. De club was springlevend en had nog recht van bestaan. Ze vonden het niet meer van *dizze tiid*, twee keer contributie betalen voor een ijsclub. Nieuwe mensen in het dorp zouden dit niet begrijpen. Ik vind het geen doorslaggevend argument. Zo'n jongerenijsclub moet je niet opheffen, die moet je juist koesteren. Alleen *Grou* heeft nu nog een ijsclub voor de jeugd.

Ik heb nog geprobeerd om de fusie tegen te houden. Ik had zestien volmachten tegen de opheffing verzameld. Er waren vijftientwintig tegenstanders en er waren vijfenzeventig voorstanders nodig. Zoveel mensen komen er normaal gesproken nooit op de vergadering. Maar het bestuur ontdekte een slimigheidje: je mocht per lid maar twee volmachten indien-

en. Veertien van mijn zestien volmachten gingen verloren. Daarmee was de samenvoeging een feit. Wat ben ik stom geweest! Ik heb er nachten van wakker gelegen.

Ridder

Ik was niet alleen actief in de ijsclub, maar ben ook 31 jaar secretaris-penningmeester geweest van de Bond van Veehandelaren. Ik nam er de tijd voor en werd door de jaren heen het gezicht van de veehandel. Daarnaast heb ik zitting in diverse commissies zoals: de veemarktcommissie, adviescommissie van de gemeente Leeuwarden en de gezondheidsdienst voor dieren. Ook ben ik taxateur geweest voor de AID. Ik moest veestapels taxeren die door ziekte of verwaarlozing worden geruimd. Vooral bij het laatste kwam ik schrijnende situaties tegen. Ook nog acht jaar lang voorzitter geweest van Plaatselijk Belang en mijn hele leven toneel gespeeld bij de amateurvereniging *Wergea*.

Voor al die functies ben ik in het jaar 2000 bevorderd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Nee, die titel heb ik niet geweigerd.

Mei 1998

Dat was een geweldige dag, de allereerste voorjaarsbijeenkomst hier in de tuin. Met z'n allen een rondleiding door het dorp bij al die pandjes van de *Wergeaster* schaatsenmakers langs. Harry: weet je wat hij een paar weken geleden nog zei? "Kunnen we nog wel een keer doen!" Nu heeft *Toeristysk Wergea* emailen bordjes op die

panden aangebracht met als opschrift bv. *Reedmakker B.O. Lantinga* en de periode erbij. Dat is een uitvloeisel van die dag waar ik blij mee ben.

Behoud van kennis

Die Bonne Lantinga adverteerde in 1888 in de Leeuwarder Courant dat hij voortaan zijn naam in de zijkant van zijn schaatsen sloeg. Daardoor weet ik dat de schaatsen die ik heb met B.L. op de voorkant van het ijzer van vóór 1888 zijn. Deze schaatsen zijn afkomstig van mevrouw Bruinsma uit Sijbrandaburen, die er in 1933 de Elfstedentocht op heeft gereden. Dat maakt een paar eenvoudige schaatsen toch bijzonder.

Bonne Lantinga was maar een kleine schaatsenmaker, maar won wel ooit een eerste prijs voor zijn schaatsen bij een tentoonstelling helemaal in Keulen. Dat lag toen de andere kant van de wereld!

Ik vind het jammer dat dit soort kennis wegvalt, als ik er niet meer ben. Zoveel informatie had behouden kunnen blijven. Mijn lezingen hadden destijds eigenlijk opgenomen moeten worden. Daar is het nu te laat voor, want deze dingen kunnen niet als een lesje worden opgezegd.

Wat maakt Hoekstra voor jou bijzonder?

Het was de bekendste schaatsenmaker van *Wergea*. Hoekstra maakte prima schaatsen. Abraham Keimpe heeft veel gedaan aan innovatie wat heeft bijgedragen aan de schaatssport. De firma heeft acht à negen nieuwe modellen geïntroduceerd in Nederland.

Onder andere de doorloper, de Wichers de Salisschaats, de Stheemanschaats en de gatenschaats van Johannes van Wachem. Zo heeft Hoekstra het *Dowler*-systeem toegepast in ons land en daarnaast ook de Bandyschaats mee ontwikkeld. Hun schoonrijdersschaatsen zijn altijd nog veel gevraagd.

Er is mij destijds verzocht een inleiding te houden over Hoekstra en ik heb toen in duizend haasten een boekje in elkaar geflanst. Het is lang niet

volledig. Ik heb alles gebundeld om de informatie bij elkaar te houden.

Hoekstra is van grote invloed geweest in *Wergea*, ook als aannemersbedrijf. Ze maakten bijvoorbeeld een eigen metselsteen voor de arbeiderswoningen in het dorp. Samen met Rosier, ook een schaatsenmaker, heeft

Hoekstra bovendien de eerste coöperatieve zuivelfabriek van Friesland gebouwd, waar hij tevens medefinancier van was. Daarnaast was hij ook nog molenbouwer. In 1905 kreeg A.K. Hoekstra het predicaat 'Hofleverancier'.

Hoe zal het plaatselijke culturele erfgoed in je verzameling worden behouden?

Weet ik niet. Ik denk dat het naar de kinderen gaat met de opdracht: houd het bij elkaar en probeer er bij een goede gelegenheid wat mee te doen. Het mooiste zou zijn als het naar een Oudheidkamer hier in het dorp zou gaan, maar die mogelijkheid zie ik op dit moment niet.

Ik heb twijfels over de toekomst. De Poolster zal mogelijk afkalven en zullen

er dan nog mensen zijn die er tijd en geld in willen te stoppen om de Poolster te bewaren voor de toekomst? Het kan lang duren eer er een nieuwe generatie verzamelaars is. Hoe krijgen we jongeren enthousiast? Waar zijn straks nog antieke schaatsen te koop? Ze zijn er nu al bijna niet meer. Daar maak ik me wel enige zorgen over. Dit laatste demotiveert om te beginnen met een verzameling. Er rust een grote verantwoordelijkheid op hen die overblijven. Het is de belangrijkste taak voor De Poolster: hoe kunnen we meer jongeren binden?

Heb je suggesties?

Wij als Poolsterleden zouden moeten proberen een goed artikel met aansprekende foto's geplaatst te krijgen in bijvoorbeeld streekbladen en/of week- of maandbladen. Een echt aansprekend verhaal met prachtige foto's. Publicaties en tentoonstellingen kunnen veel betekenen.

Ik heb zelf verschillende tentoonstellingen gehouden. Eén daarvan was in hotel Goerres in *Akkrum*, de hotel-eigenaar was zelf een schaatser. Hij had gezorgd voor allerlei attributen zoals een bord met 'VOORZICHTIG WAK' en hij had een heel toertocht-gebeuren in scene gezet. Het was ruim dertig graden boven nul en enkele

mensen liepen rond in dikke bontjassen en moffen en met warme mutsen op. Er moest een startkaart worden ingevuld bij vertrek en even later was het ... plons!

Ik heb ook een paar maanden in het Avergebouw in Leeuwarden gestaan en dankzij de enthousiaste directrice ook nog eens in het streekmuseum annex sterrenwacht in *Burgum*.

Mijn tentoonstelling in Museum De Grutterswinkel in Leeuwarden was prachtig. Ed Braakman heeft mij geholpen met de inrichting. Daar was ook familie van de Hoekstra's aanwezig.

Ik heb tientallen lezingen gehouden over de ontwikkeling van de schaats. Vaak voor ijsclubs maar ook voor vrouwenverenigingen. Op mijn verzoek ook toegankelijk voor mannen. Ik was een veel gevraagd spreker, maar dat kwam misschien ook omdat ik er geen geld voor wilde hebben.

Het belang van veilingen

Ik ben vanaf het eerste begin lid van de veilingcommissie. Ik sta er heel positief tegenover. Ruilen lukt vaak niet, met geld werkt het wel. Een veiling brengt ook meer los, brengt het water in beweging. Je kunt er niet alleen terecht voor duurdere schaatsen, maar ook met twee of drie

Schaatsexpositie van Wergeaster Jitse Hotsma

Stukje Friese cultuurhistorie in Museum De Grutterswinkel

WERGEA/LEEWARDEN - Een mooi stukje Friese cultuurhistorie. Zo ziet Jitse Hotsma (70) uit Wergea zijn verzameling Friese doorlopers, houten schaatsen en gereedschap voor het maken van schaatsen. Deze pronkstukken zijn tot en met 17 maart 2007 te zien in Museum De Grutterswinkel in Leeuwarden.

euro. Waar vind je anders zulke mooie schaatsen? Lekker binnen je eigen club op vertrouwde manier schaatsen kopen. Het bezwaar van prijsopdrijving zie ik niet zo. In de Veemarkthallen in Utrecht betaal je ook een hoge prijs. De laatste tijd treedt er juist meer een verzadiging op. Daar maak ik mij ongerust over. De animo is dalende. De komende jaren zullen er leden afhaken, denk ik. Voor de rest die overblijft wordt het moeilijker.

Wat is voor jou nou een mooie schaats?

Mijn mooiste schaatsen heb ik via de

veiling gekocht. Mijn Westfriese schaatsen vind ik schitterend en ook die Groningers met die lange halzen zijn heel apart. In de vensterbank staan nog een paar mooie kinderschaatsjes. Maar het meest bijzonder zijn de opgezette krulschaatsen, die ik ooit van Ed Braakman heb overgenomen. Hij had ze op een Poolsterveiling gekocht. Een prachtige

schaats, de toon mooi in een krul afgewerkt in de houten hals. De initialen DVDL kan ik niet thuisbrengen. Lijkt me niet Fries. De datering doe ik een beetje met verstand: 1800-1850. Als model was deze schaats al bekend in de zestiende eeuw.

Later op de middag verbaast Harry zich er over dat Jitse zijn Van Thielschaatsen of zijn zwaantjes niet eens heeft genoemd.

Wat vindt je directe omgeving van deze passie?

Anneke: ik heb je nooit een strobreed in de weg gelegd.

Jitse steekt de draak ermee: Anneke is laaiend enthousiast!

Anneke: op vakantie vroeg hij als eerste "Waar is er rommelmarkt?"

Jitse: dan was ik om half zes al op weg naar de rommelmarkt en om negen uur al weer terug op de camping!

Anneke: dan komen ze hier binnen, hartstikke smerig die schaatsen.

Jitse: Anneke moppert, maar ze laat me begaan. Al was ze boos over de Bergambachters. Die heb ik na een tip van Tom Clardij via Marktplaats gekocht toen ik in het revalidatiecentrum zat. Met de hulp van velen kon ik uiteindelijk op de computer komen. Het personeel hoorde ervan. Iedereen leefde mee. Ik heb gezegd: "Jullie moeten wel meebetalen hoor!"

Anneke: kom ik 's morgens bij het revalidatiecentrum aan, hoor ik bewoners zeggen "Zeshonderd euro voor een paar oude schaatsen!" Dacht

ik: dat moet Jitse zijn!

Jitse: de verkoopster had gezegd dat zondagavond twaalf uur de deadline zou zijn. Ik zat om kwart voor twaalf bij de computer en heb tot twintig over twaalf gewacht. Tot mijn verrassing werd er niet meer geboden. Toen heb ik gemaild 'Ik reken er op dat het goed komt'. De volgende dag kwam de bevestiging.

Ook de kinderen, Jildou en Simen Pyt, zeggen zelf er niet zoveel mee te hebben. De kinderen zijn nog jong, ze zijn nog volop bezig met hun carrière en de opvoeding van hun kinderen. Ik hoop en verwacht dat de animo voor mijn verzameling wel zal toenemen. Of zij ooit 'fanatieke' verzamelaars zullen worden weet je nooit.

Meerwaarde

De Poolster is belangrijk voor het behoud van dit oer-Hollandse cultuur-

goed en Kouwe Drukke eveneens. Als bindende factor, maar ook naar buiten toe om de club en het verzamelen van schaatsen onder de aandacht te brengen en tevens voor het verzamelen van kennis. Maar De Poolster betekent inmiddels veel meer voor mij. Ik ben verschrikkelijk blij met de kostelijke connecties. Helaas, helaas, helaas kan ik door mijn ziekte zelf niet veel meer aan mijn schaatsen doen, maar ik ben er in gedachten nog volop mee bezig. De contacten met de verzamelaars die dicht om mij heen staan, houden mij op de been, die enthousiasmeren mij. Ze zorgen voor afleiding. Als er iemand langs is geweest, kan ik weer dagen voort.

Na afloop van het gesprek moet Jitse even op krachten komen. Twee uur intensief praten heeft hem uitgeput. Dan, als hij hersteld is: "Hier kan ik weer dagen mee verder hoor!"

De ad-hoc veiling van 2 oktober j.l.

Aan de oproep van de veilingcommissie is maar schoorvoetend gehoor gegeven. De vraag was reeds gesteld in KD37 van december 2009. Na de zomervakantie is er via e-mail nogmaals een oproep gedaan en gewezen op de aanstaande ad-hoc veiling tijdens de najaarsbijeenkomst. Toen kwam er reactie en werden 66 items door 9 begunstigers ingebracht. De kwaliteit was goed te noemen. Dat er een paar zeer exclusieve kavels met een hoge inzetprijs niet zijn verkocht is helaas jammer voor de inbrenger.

Totaal zijn er op 2 oktober 38 kavels verkocht; dit is 57 % en dus wel goed te noemen. De belangstelling was niet overdreven, maar acceptabel.

Al met al een geslaagd gebeuren en een mooi slot van de najaarsbijeenkomst. Een dergelijke veiling is voor herhaling vatbaar en via *Kouwe Drukke* zal er in 2011 weer een oproep komen.

Alex Kampinga
namens de veilingcommissie

Kitsch?

Wie kent ze niet, de kersthuisjes, boompjes, beestjes, mensjes van Dickensville. We zullen allemaal wel eens naar een kerstdorp hebben gekeken in een grote Intratuin. De grote wereld nagebouwd in een kleine wereld. En wie zou er niet even binnen willen stappen in zo'n kerstdorp ...

Elfstedenserie

Onlangs kreeg ik een tip, dat Dickensville een Elfstedenserie op de markt heeft gebracht. Ik hoefde niet lang te zoeken en vond de serie. Prachtige miniatuurhuizen uit de verschillende Friese elf steden, schaatsers, toeschouwers, bruggetje van Bartlehiem, een stempelpost, een koek- en zopietent. Kortom bij het zien van deze porseleinen dingen, begon bij mij als schaatsliefhebber het hart iets sneller te kloppen.

Aan ons huis is een apart vertrek gebouwd, waarin ik mijn verzameling heb ondergebracht. 'Mijn hokje' wordt het hier genoemd. Het staat bomvol schaatsboeken, schaatsen, blikken en ga zo maar even door. Tussen al die oude dingen staan ook een drietal ijsbaantjes. Eén druk op de knop en alle drie de banen komen tot leven. De mensen die in mijn hokje zijn geweest kijken altijd verbaasd en blij als ik na mijn verhaal over de oude dingen op de ijsbaanknop druk. Voor sommige bezoekers ongetwijfeld het meest onverwachte ...

Winkel in, winkel uit

Na een paar dagen te hebben nagedacht over de Elfstedentochtserie ben

ik samen met mijn vriend naar verschillende winkels gereden. Ik zag het al helemaal voor me ... Bij de Makro kocht ik wat huisjes, een schaatsenfabriek, een smederij in Workum, en het Sluishuis van Hindeloopen, de finish, een stempelpost, wat schaatsers en toeschouwers plus een zak sneeuw. Bij Tuinland vond ik nog wat Elfstedenminiaturen. Ook kocht ik daar wat piepschuim, bommen, lantaarns en een hekje. Bij de Gamma liet ik vervolgens een plaat hout van 50 x 80 cm op maat zagen en zo ook een plaat plexiglas. Mijn vriend snapte er intussen al helemaal niks meer van, terwijl ik alleen maar enthousiaster werd. Ik had alleen nog een vuilniszak nodig ...

Stap voor stap

Eenmaal alleen thuis, de tafel in mijn hokje vol met alle spullen ben ik begonnen met mijn Elfstedentocht.

Tussen de ijsbanen in, heb ik de plaat hout gelegd met drie cm rand eromheen. Daar bovenop een vuilniszak en daar weer bovenop de plaat plexiglas. En de ijsvloer lag er ... Met een schaar heb ik krassen links/rechts op het ijs gemaakt en dat vervolgens ingewassen met spuitsneeuw. Daarna kon ik het piepschuim breken, snijden en indelen op het ijs. De huizen daar bovenop plaatsen, stekkers achter in een stekkerdoos. Het werd tijd voor de lantaarns, bommen en het tuinhokje en het mini-ijsbaantje voor de Hindelooper schaatsers. Met de poedersneeuw de snoeren wegwerken en als laatste het

plaatsen van de taferelen met schaatsers.

Na elke handeling kwam mijn dorp zoals ik het in mijn hoofd had steeds meer tot leven ... En toen ik de stekker in het stopcontact deed, was het plaatje compleet. Ik keek naar iets, waar ik zelf wel even naar binnen wilde stappen ... Toen mijn vriend en de kinderen van 16 en 18 thuiskwamen heb ik ze meegenomen naar mijn hokje, waar ze ieder een stoel hebben gepakt en een tijdje stilzwijgend hebben zitten kijken ...

Verwondering

Als verzamelaar vraag je je wel eens af of dit soort dingen niet te kitsch zijn. In mijn ogen vinden buitenstaanders, mensen die geen schaatsen verzamelen, juist dit soort dingen heel erg leuk. Omdat tussen al die oude schaatsen en boeken iets staat wat ook in hun ogen tot leven komt en misschien ook wel iets nostalgisch naar boven brengt. Met één druk op de knop zie je de verbazing en de verwondering op het gezicht van de mensen komen. Kitsch? Zeg het maar....

Aukje de Haan

Mocht je alle afbeeldingen willen zien van Dickensville?

Google op dickensville elfsteden en je komt vele sites tegen. In iedere verpakking van Dickensville zitten 1 of 2 Elfstedenkruisjes. Deze kruisjes kun je plakken op een stempelkaart, op <http://www.peha.com/nl/index.asp> te downloaden. Als je de stempelkaart vol hebt, kun je een gratis huisje halen.

De voorjaarsvergadering is gepland op 19 maart 2011 in Amsterdam op de Jaap Eden Baan. Neem dan oude schaatsen mee om op te schaatsen. Nadere info volgt, maar houd de datum alvast vrij.

Halsversieringen op schaatsen (4)

Aan de oproep om schaatsen met halsversierselen in te brengen voor onderzoek is goed gehoor gegeven. Gezamenlijk legden 20 verzamelaars bij de najaarsbijeenkomst zo'n 140 schaatsen op tafel. Dit was veel meer dan waarop was gerekend en bracht de organisatie zelfs enigszins in logistieke problemen. Alle schaatsen zijn gefotografeerd en vervolgens door Wiebe Blauw uitgelegd op tafels. Daarbij is geprobeerd om een driedeling aan te houden voor zowel ouderdom als herkomst:

Duits	Onbekend	Nederlands
vóór 1850	vóór 1850	vóór 1850
1850-1880	1850-1880	1850-1880
na 1880	na 1880	na 1880

"Dit is nog niet zo eenvoudig" verzuchtte Wiebe tussentijds. Daarbij doelde hij uiteraard op het rubriceren van de schaatsen zonder of met onbekend merkteken.

Bij de nabespreking kwam deze indeling niet zo goed uit de verf, omdat de tafels toen gedraaid waren opgesteld. Toch werd – en wordt in de tabel op de volgende bladzijde – in één oogopslag duidelijk dat:

- schaatsen van vóór 1850 behoorlijk zeldzaam zijn;
- het merendeel van de schaatsen van onbekende herkomst was;
- er verhoudingsgewijs weinig schaatsen als zeker Nederlands of zeker Duits konden worden aangemerkt;

- er tussen 1850 en 1880 weinig Duitse en relatief veel Nederlandse makers halsversierselen aanbrachten;
- dit in de periode daarna eerder andersom was.

De aanname dat halsversiersels voornamelijk door Duitse makers zijn aangebracht houdt in het algemeen dus niet langer stand. We moeten ons echter bedenken dat er slechts een relatief klein aantal schaatsen is onderzocht. **Daarom nodig ik alle verzamelaars, die tot nu toe buiten het onderzoek zijn gebleven, uit om alsnog hun schaatsen met halsversiersels door te geven.**

Positie merkjes

Het valt op dat ruim 80 % van de Duitse makers in de zijkant van de schenkel stempelde (na 1850 was dit zelfs 100 %) en dat Nederlandse makers hun merkteken juist overwegend in de voorzijde van de krul aanbrachten (bijna 67 %).

Naar aanleiding daarvan merkte Sybolt Woudenberg op dat ook vroege Friese schaatsenmakers in de bovenkant van de hals van het ijzer stempelden. Stempelen in de voorzijde van krul of hals lijkt daarom van oudsher de gewoonte te zijn geweest; een gebruik dat door Nederlandse makers van krul-schaatsen aantoonbaar langer is aangehouden dan hun Duitse collega's.

Onbekende makers

Tussen de schaatsen van onbekende makers zitten er veel met een onbekend merkteken dat voor in de krul is geslagen. Als we het onderzoeks-

resultaat voor bekende makers door-trekken naar deze groep zou bijna 67 % van deze schaatsen afkomstig (moeten) zijn uit Nederland. Dat lijkt een boude bewering, maar de kans is groot dat het percentage zelfs nog hoger ligt. Van de meeste Duitse

en '11Z' in een schaats van mijzelf blijkt exact overeen te komen met de lengte van de voetstapel. Ik vermoed dat Remscheider smeden deze aanduiding destijds aanbrachten als richtlijn voor de *Hölzermacher* of voor verkopers.

Overzicht ingebrachte schaatsen met halsversieringen				
Gemerkte schaatsen uitgezonderd Breinermoors en gelegenhedismakers				
Zeker Duits (11)		PERIODE	Zeker Nederlands (15)	
Stempel in zijkant van de schenkel 9 = 81,8 %	Stempel in voorzijde krul 2 = 18,2 %		Stempel zijkant v.d. schenkel 5 = 33,3 %	Stempel in voorzijde krul 10 = 66,7 %
C.W.Wirths	CWWH G.SIEPER	vóór 1850		
Z = Zoll (duim) J.G. Koch [horloge]		1850 - 1880	A.v.d.Bosch C.N. van Thiel Abr. de Croo	Cornelis Bos G. Rietveld Pieter Pieterse Dirk v.d. Wal A.A. Baggerman Gerrit van Os Th. de Vlieg
Hermann Wirths & Sohn Voormann & Zoon Becker & Henckel Gustav Pieper Jr Gebr. Platte Schlieper of Müller [oog]		na 1880	J.J.C. van Thiel Arie Barneveld	J.C. Hazenbroek Willem Stijnis Filippus Stijnis

makers die exporteerden, zijn de merktekens immers bekend, maar van de kleinschalige Nederlandse makers lang niet allemaal.

Rectificatie. In KD39 is bij schaatsen van Karen Davidse abusievelijk Riethorst vermeld i.p.v. Rietveld.

Z staat voor Zoll

Een opvallend inslagstempel is de Z in de zijkant van de schenkel. Bert van Voorbergen ontdekte dat het hier om een maataanduiding gaat. Z staat voor *Zoll*, dat is Duits voor duim of inch (2,54 cm). '10½Z' in zijn schaatsen

Linschoters

Hoewel verreweg het merendeel van de schaatsen met halsversiersel van het Linschoter type is, is het product van Johannes van Wijk uit Linschoten tot dusverre niet als zodanig herkenbaar boven water gekomen. Elders in dit nummer wordt in een afzonderlijk artikel aandacht geschonken aan deze toonaangevende schaatsenmaker.

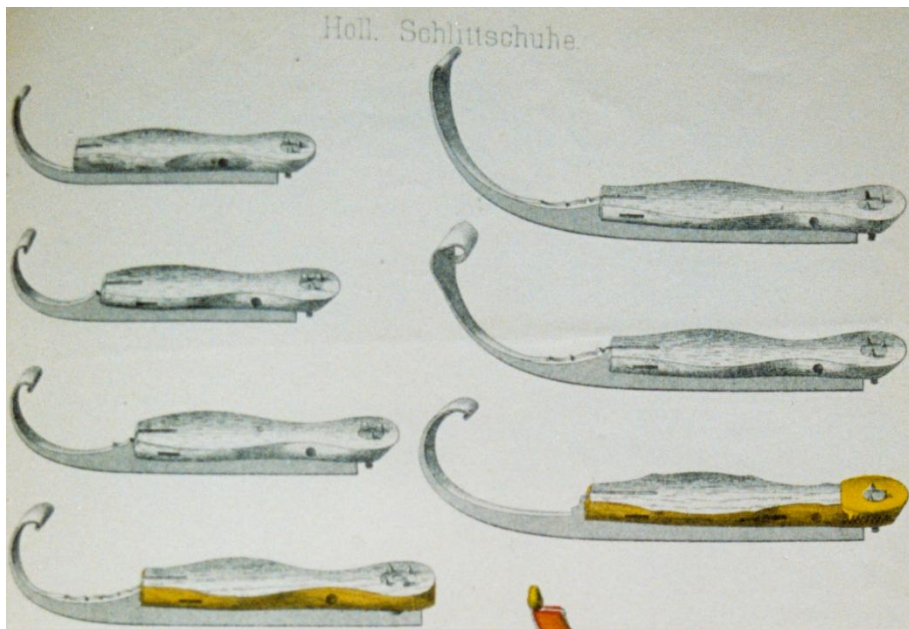
Breinermoors

Breinermoors zijn aanvankelijk buiten het onderzoek gehouden omdat hun halsversiersel zo onmiskenbaar is. Vol-

af naar mijn idee. Het loont daarom de moeite om de Breinermoors toch in het onderzoek op te nemen. Het vergelijken van het versierpatroon op Breinermoors met dat op krukschaatsen zou eveneens interessante inzichten op kunnen leveren.

Patronen

Hajo Jungbluth is er van overtuigd dat Remscheider smeden voldeden aan de vraag van de klant en dat de patronen van halsversieringen daarom zijn overgenomen uit Nederland. Dit klinkt aannemelijk, maar is echter nog niet in

gens Hajo Jungbluth uit Emden hebben alle halzen van authentieke Breinermoors zelfs een identiek patroon van holle en bolle vormen. Dit geldt niet altijd voor latere exemplaren uit Remscheid. Ook halsversieringen op vervalsingen van KHS wijken soms

alle gevallen aangetoond. Alle soorten halsversieringen uit het modeloverzicht op p. 22 in *Schaatsenmakers Remscheid* (zie illustratie), zijn ingebracht bij de najaarsbijeenkomst, maar tot nu toe konden nog niet al deze patronen

worden gekoppeld aan zekere Nederlandse makers.

Bolronde vormen

Een patroon dat niet voorkomt op genoemde staalkaart van *Holländische Schlittschuhe* uit 1877 is het halsversiersel dat (gedeeltelijk) bestaat uit bolronde vormen. We kwamen ze al tegen op enkele aantoonbaar vroege schaatsen, namelijk de schaatsen met in de schenkel gegraveerde Duitse tekst en gemerkt 'CWWH' alsmede '1787' uit de collectie van het Westlands Schaatsmuseum (KD31) en de schaats met houtsnijwerk uit de catalogus van groothandel Schimmelbusch uit Solingen uit 1789 (KD38).

De schaats met fraaie knop uit de

collectie van Teun Wanink is ook voorzien van dit soort 'bolletjes'.

Teun: "Dit paar heb ik ruim 25 jaar in mijn collectie en heb er toen weinig aandacht aan besteed, slechts wat aantekeningen in een schrift. Ik wist toen nog niet dat dit toch een waardevol paar was. De schaats komt uit een goed gesitueerde boerenfamilie in Broek in Waterland en is enkele generaties bewaard gebleven. De schenker vertelde me rond 1980 dat ze zijn

gemaakt in de omgeving, vermoedelijk al een paar honderd jaar geleden. Hij voegde er aan toe dat zijn vader er in begin 1900 nieuwe houten op heeft laten zetten. Als ik dit paar goed bestudeer, is goed te zien dat de houtjes van zwaar en grof eiken niet zo oud zijn als de schaatsen. De schroef heeft een ronde kop, diep verzonken in het hout met drie opstekende puntjes. De schenkels zijn 4 mm dik."

Teun wil graag van andere verzamelaars vernemen of ze het model herkennen en er meer van weten.

De schaats rechtsonder van Matthy van Klaveren heeft slechts één zo'n bolletje. Hij vermeldt: "Op deze merkloze schaats zit een driepuntshakschroef; van de tweede schaats is het houtje bijgemaakt en ontbreekt de hakschroef. Wiebe had deze schaats in de oudste categorie ondergebracht en daar kon ik goed mee leven. De dikte

van de ijzers is 4 mm. Verder heb ik er geen informatie over." Dat de 'bolletjes' op de schaatsen van Teun en Matthy enigszins overeenkomen met laat-18^e-eeuwse modellen, is op

zichzelf overigens geen bewijs voor hun ouderdom. Dit blijkt uit de schaats met bolversiersel en stempel H.DEIOUR van Frits Locher, afgebeeld in de vorige KD. Ze zijn uit de periode 1900-1920.

Ook de schaatsen gemerkt ADC - Abraham de Croo (1865-1895) uit Veere (collectie Jan Gores) zijn jonger.

In de komende nummers van Kouwe Drukke zullen andere versierpatronen worden besproken en er zal worden gekeken of er bijvoorbeeld sprake is van regionale kenmerken of anderszootige samenhang, zoals in gebruikte staalsoorten, productiewijze en de manier waarop merktekens zijn aangebracht.

Verder is het de bedoeling dat foto's van schaatsen met halsversiering op de website van De Poolster worden geplaatst.

Niko Mulder

Aan de stok

Verzamelaars van De Poolster hebben het soms wel eens met elkaar aan de stok. Het zijn ook maar mensen, moet je maar denken. Wij betwijfelen echter of er lezers zijn die zelf nog aan de stok gereden hebben. Genoeglijk met zijn tweetjes of groepsgewijs, zoals op de achterzijde van deze *Kouwe Drukke*.

Het aan de stok rijden is een uitgelezen voorbeeld van een winterse win-situatie. De achterste wordt door de voorrijder getrokken en uit de wind gehouden en als het even kan wordt de voorste op zijn of haar beurt weer voortgestuwd in de vaart der volkeren door de rijder achterop. Wat is er mooier dan zo samen in vaste cadans in elkaars slag te vallen?! De stok niet al te krampachtig, maar wat losjes boven de heup gehouden ... Tijdens de redactievergadering vroegen we ons af

hoever dit gebruik terug ging in de tijd. Caroline meende bij Avercamp

stokrijders te hebben gezien, maar dat bleek toch niet het geval. Matthys kwam op de proppen met een schilderij van Jan Abrahamsz Beerstraten uit 1663 (© Amsterdams Historisch Museum). Niet vanwege de man met de lange stok of het paartje dat elkaar aan een streng lijkt vast te

houden, maar om die twee op de achtergrond. Ze dragen de stok op de schouder. Weten ze soms niet hoe het moet? Maar kijk, zo doen ze dat op de achterzijde van het omslag ook; je had dus verschillende stijlen.

Het zal ooit wel met een afgerukte tak zijn begonnen. De ansichtkaart uit 1907 (collectie Ben Treijtel) van kunstenaar Tom Browne herinnert daar nog aan.

En wat lezen we in *IJsmoppen uit Vlaardingen* bij het jaar 1947? *De terugweg ging een stuk moeilijker dan de heenweg, met vermoeide benen kwamen wij bij de Bommeer. Mijn vader zocht een bonenstok. Hij hield deze vooraan vast en ik hing erachteraan zodat de vaart er een beetje in bleef.*

Aan de stok rijden (of hangen) is zo gezien van alle tijden ...

Toch zou het lang duren voordat de echte stokrijders wat vaker in beeld kwamen. Kolfstokken, vendels, elgers (aalstekers), later ook bezems en vooral ijshaken te over, maar een mooie schaatsstok met ronde knoppen

aan de beide uiteinden, ho maar. Al werd de ijshaak – hierboven geschetst door Casper Luyken in 1708 – natuurlijk ook wel gebruikt om mee samen op te rijden. En voor heel andere doeleinden trouwens, zoals Nicolaas Beets beschreef in zijn *Camera Obscura* uit 1840:

De jongens ... kapen [de meisjes] de losse hoedjes van 't hoofd ... en rijden er in triomf mee rond op de punt van hun ijshaakjes.

Naarmate het drukker werd op het ijs, werd de ijshaak te gevaarlijk. Wij

nemen tenminste aan dat de spotprent van Beets' tijdgenoot Alexander Verhuell (zie vorige pag.) een stevige kern van waarheid bevatte. Gaandeweg zou de ijshaak het exclusieve attribuut van de ijsmeester worden en nam de 'veilige' schaatsstok een grote vlucht.

Tekende Frederic de Haenen vóór 1900 het gezelschap schaatsers nog aan de ijshaak (zie *IJswegenkaarten* in dit nummer), op de ansichtkaart naar

zijn ontwerp rijden ze braaf aan de stok (omslag achterzijde). Op de romantische steendruk van Huibers (omslag voorzijde) heeft de ijshaak zelfs al een andere bestemming gekregen en houdt hij de tent bijeen. De schaatsstokken daarentegen bleven heel wat langer in gebruik en om die reden komen we ze uiteraard vaker tegen bij verzamelaars, nietwaar Jitse?

Matthy van Klaveren/Niko Mulder

Aanvullingen (6) op het boek *Van Glis tot Klapschaats* van W. Blauw

In '*Van glis tot klapschaats*' merkt Wiebe Blauw op pag. 294 onder nr. 104 op, dat het denkbaar is dat Arie Trappenburg de maker is van de "Noordeloosche schaatsen". Hij verwijst daarbij ook naar een advertentie van Van Mill.

Bijgaand de twee advertenties waaruit duidelijk blijkt dat Trappenburg inderdaad 'Noordeloosche schaatsen' heeft gemaakt.

Ben Remie

Waarschuwing

aan het publiek van Gorinchem en omstreken, dat de door C. F. VAN MILL geadverteerde Noordeloosche Schaatsen niet van hem afkomstig zijn, en dat door niemand anders dan door hem alleen alhier schaatsen worden gemaakt.

A. TRAPPENBURG,
Mr. Smid, te Noordeloos

Schaatsen!

NOORDELOOSSCHE en FRIESCHE

Schaatsen,

voor Heeren, Dames (vernikkelde), en Kinderen, waaronder ookechte IJLSTER, uit de fabriek van C. J. FABER, IJlst.

Voorhanden bij

C. F. VAN MILL, Arkelstraat.

Schaatsenslijperij op natte steenen.

15. Noordeloosche schaatsen van C.F. van Mill, Gorinchem
Advertentieblad voor Gorinchem e.o.
28 november 1890

16. Noordeloosche schaatsen, A. Trappenburg, Noordeloos
Advertentieblad voor Gorinchem e.o.
26 december 1890

Mijn aanwinst ...

Dé plek om uw nieuwe aanwinst te presenteren. Deze keer het verhaal van Jan Gores en zijn mal voor schaatsmedailles

Op een van mijn speurtochten naar oude schaatsen kwam ik een heel ander object tegen: een ronde metalen plaat met een afbeelding van schaats-

senrijders. Wat zou dit zijn?

Het blijkt een mal te zijn voor het vervaardigen van schaatsmedailles.

De plaat heeft een diameter van 20 cm en is gegoten van een bronslegering. Hiertoe werd eerst een matrijs (moedervorm) gemaakt door een kunstenaar. Vervolgens werd deze in een gietvorm gebracht; hierna werd door een opening het vloeibare metaal ingegoten. Nadat het metaal gestold was werd de plaat verder bewerkt en gestileerd.

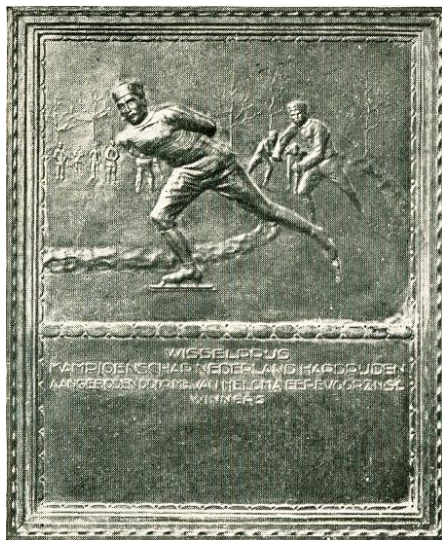
De plaat is begin 1900 vervaardigd bij de Koninklijke Van Kempen en Begeer. Het maken van de medailles ging als volgt: de figuren op de mal werden met een stift nagetrokken. De beweging van de stift werd verkleind overgebracht op een roterend freesje. Dit freesje graveerde aldus de figuren op de te maken medailles.

Op deze manier ontstond de medaille van de Vijfplaatsentocht in 1917 (zie

5 PLAATSENTOCHT
A'DAM NIEUWERSLUIS
A.S.V. "HOLLANDIA"
1917

pagina 36 van *Op schaatsen door Noord-Holland en Utrecht* van Nico Buijze en Wiebe Blauw.

Ook de Van Heloma plaquette, een wisselprijs voor het Nederlands Kampioenschap Hardrijden op de schaats, in 1918 geschonken door Mr. M. Mzn Van Heloma, voorzitter van de KNSB in de periode 1902-1914, is op deze manier vervaardigd. Die plaquette, afgebeeld in het Jubileumboek van de KNSB 1882-1932 op p. 133, was nog niet zo eenvoudig te winnen: twee kampioenschappen *achtereen op vier afstanden, of driemaal in het geheel op alle vier afstanden, of driemaal achtereen op drie afstanden of viermaal in het geheel op drie afstanden.* (p. 138)

Maar dat terzijde. De vraag is: wie heeft model gestaan als schaatsfiguur op deze mal?

Jan Gores

De Linschootsche schaats

Op 7 januari 1812 verschijnt er een opmerkelijke advertentie in het blad *Advertentiën, aankondigingen en verschillende berigten van Amsterdam*:

*** C. VAN WYK, Mr. Schaatsenmaker te Linschoten, adverteert, dat, even zoo min als in de vorige Winters, de opregte deugdzame Linshootsche Schaatsen by niemand anders te bekomen zyn dan alleen by hem, en te Amsterdam, op de Utrechtschestraat, tusschen de Prinsegracht en Kerkstraat, No 91, in het Linschootsche Schaatsen-Magazyn, by C. G. DE BEUS.

De meesterschaatsenmaker C. van Wijk geeft te kennen dat zijn *opregte deugdzame* schaatsen op twee plaatsen konden worden verkregen: aan de smederij in Linschoten en in het *Linschootsche Schaatsen-Magazyn* van C.G. de Beus in Amsterdam.

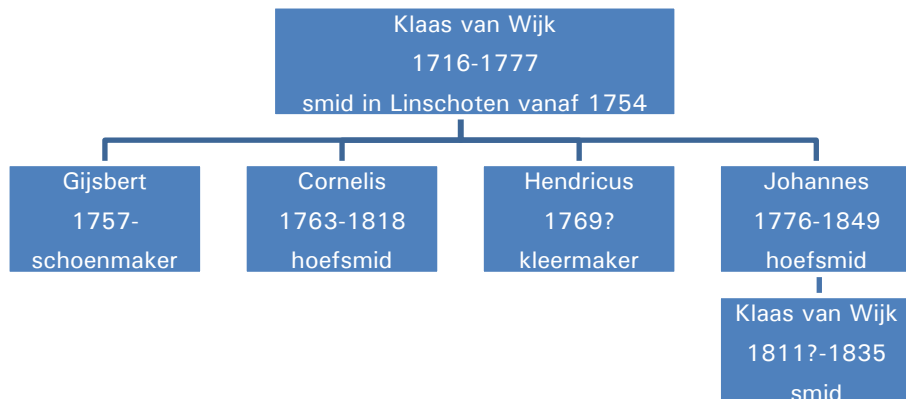
Aangezien de gemiddelde winkel zich niet snel zou beperken tot de verkoop van slechts één model schaatsen, lijkt het er op dat we dit *Schaatsen-Magazyn* moeten opvatten als een speciaal verkooppunt voor Van Wijk. In de hoofdstad van het land nog wel! De kwaliteit van de schaatsen van deze dorpssmid moet dus echt boven-

gemiddeld zijn geweest!

Wie was deze C. van Wijk? Uit recent onderzoek van Wiebe Blauw in de Burgerlijke Stand van het Utrechts

Archief (zie stamboom) blijkt dat het hier vrijwel zeker om Cornelis gaat, een oudere broer van Johannes van Wijk.

De nadruk die in de advertentie wordt gelegd op het gegeven dat zijn schaatsen *by niemand anders te bekomen zyn*, verradt dat Cornelis van Wijk concurrentie ondervond van anderen die hun krulschaatsen als Linschoters op de markt brachten. Met zijn advertentie wilde Van Wijk potentiële kopers op deze praktijken attent maken, uiteraard in de hoop ze naar de genoemde verkooppunten te lokken.

Echte Brennermoor Schaatsen, gemerkt K. H. S. . . .	f 3.25 pr. Paar.
Beste Linschoter, van de Fabrijk C. W. Wirths . . .	» 2.— » »
Beste Langhalze, » » » C. W. W. . . .	» 2.25 » »
Extra fijne Nieuwe Vriesche » C. W. W. . . .	» 4.— » »
Harde Klompen . . . » C. W. W. . . .	» 2.25 » »
Staal Klompen met Koperen Knopjes	» 1.25 » »
Gewone Vriesche Klompen, geelhout	» 0.75 » »
Ordinaire Schaatsen voor Vrouwen en Kinderen . . .	» 0.40 » »
Engelsche Schaatsen, Kopere Langhalzen, Gootschaatsen, Veerenschaatsen	

in div. soorten.

In het **VERKOOPHUIS** te Amsterdam.

Bij de Heeren SACK in 's Hage — VAN HASSELT in Rotterdam — Dépôt in Utrecht,

Frappant genoeg verwees hij niet naar een of ander herkenbaar merkteken op zijn schaatsen, wat in dit geval toch voor de hand had gelegen.

Fabriek versus Werkplaats

Ruim 36 jaar later is er veel veranderd in de Linschoter schaatsenmakers-familie Van Wijk. Johannes is nu de sleutelfiguur, want broer Cornelis is al in 1818 overleden. Ook de vermoedelijk enige zoon van Johannes leeft niet meer. Bovendien is er een geduchte concurrent op de markt verschenen, zoals onder andere blijkt uit een advertentie in het *Algemeen Handelsblad* van 17 december 1846 (adv. 2).

Hierin worden *Beste Linschoter* schaatsen aangeboden *van de fabriek C.W. Wirths*. Daarmee wordt on-

getwijfeld Carl Wilhelm Wirths uit Hütz bij Remscheid bedoeld, die actief was tussen 1824 en 1861. Reken maar dat de Linschoters van Wirths scherp geprijsd waren. Hun '*Extra fijne Nieuwe Vriesche*' bijvoorbeeld waren maar liefst twee keer zo duur.

Meestersmid Johannes van Wijk reageerde de volgende dag (!) dan ook als door een horzel gestoken met een advertentie in dezelfde krant (adv. 3). Hij noemde geen prijzen, legde de na-

Halsversiering en stempel van
C.W. Wirths.
Collectie Bert van Voorbergen

LET WEL.

(18191)

Ter kennisse der Liefhebbers van het **SCHAATSSENRIJDEN**, wordt gebragt, dat de van ouds vermaarde **LINSCHOOTSCHESCHAATSSEN** (niet *Linschooter*), alleen zijn te verkrijgen bij den Ondergeteekende, in de Werkplaats, genaamd *de Vergulde Schaats*, te Linschoten, N°. 48a, zoo mede bij **JAN GROENENDYK**, aan den Groenendijk, onder Leyden, en bij **JAN VAN ROOYEN**, aan den Oudendam, onder Kamerik; en geene andere Winkeliers of Fabrijkanten door hem met den Verkoop daarvan belast zijn.

J. VAN WYK, Mr. Smid.

druk op ervaring en vakmanschap, en gaf aan dat zijn schaatsen niet via andere *Fabrykanten* (Wirths!) te koop waren. Ook dit keer wordt er niet verwezen naar een merkteken of naamstempel, al brengt Van Wijk in de tekst van de advertentie wel een subtiel onderscheid aan tussen *Linschooter* en *Linschootsche* schaatsen, dus tussen respectievelijk het model en het authentieke product uit zijn eigen *Werkplaats, genaamd de Vergulde Schaats*.

Het gebruik van het woord *Werkplaats* zou er op kunnen duiden dat de schaatsen er niet alleen werden gesmeed, maar tevens in elkaar gezet en dat Johannes van Wijk er meerdere werknemers in dienst had. Ook al werd hij in het bevolkingsregister genoemd als smid, hoefsmid en grofsmid (Blauw, p. 238), uit de naam

van zijn werkplaats blijkt dat hij bovenal een gespecialiseerd schaatsenmaker was. Wat blijkt uit verkooppunten in de buurt van Leiden en Kamerik. Het *Linschootsche Schaatsen-Magazijn* uit 1812 bestond kennelijk niet meer in Amsterdam, maar uit advertenties uit de periode 1847-1849 kunnen we opmaken dat Van Wijk het schaatsenmagazijn van J. Draijer Jr. aan de Heiligenweg er bereid had gevonden om als *eenigst depot* voor zijn schaatsen te fungeren.

Zo exclusief als voorheen zou dat verkoopkanaal echter niet blijven, want een annonce in het *Algemeen Handelsblad* van vrijdag 14 december 1849 (adv. 4) toont aan, dat je aan de Heiligenweg beide varianten van het Linschoter model kon kopen: de schaatsen van elders en de *echte*

SCHAATSSEN.

Het van Ouds Bekende Schaatsen Magazijn, Heiligenweg, N°. 3, is **VERPLAATST** naar de OVERZIJDE, N°. 42, alwaar voorhanden zijn alle Soorten van **VRIESCHE, LINSCHOTER, BRENNER-MOORSCHES, ENGELSCHES** en **HOLLANDSCHESCHAATSSEN**, waaronder eene Partij **ECHE VRIESSCHE**, gen.erkt **J. F.**, zijnde aldaar tevens gevestigd het eenigst **DEPOT** van **ECHE LINSCHOOTSCHESCHAATSSEN** van **J. van Wijk te Linschoten.** **J. DRAIJER JR.** (16742)

Linschootsche van Johannes van Wijk zelf. Dat moet een restantpartij zijn geweest, want de meestersmid was zeven maanden eerder op 72-jarige leeftijd overleden. Het is niet duidelijk of zijn neef Cornelis van Wijk het bedrijf heeft overgenomen (Blauw, 238).

Zoektocht

Door de jaren heen moeten er door de gebroeders Van Wijk honderden krulschaatsen zijn gemaakt, maar verzamelaars zullen waarschijnlijk nooit met zekerheid kunnen zeggen dat ze een paar in hun bezit hebben. Want hoe onvoorstelbaar het achteraf ook lijkt, niets wijst er op dat deze gereputeerde schaatsenmakers een stempel in de krul of de zijkant van het ijzer sloegen! Sterker nog, we weten niet eens zeker of ze een halsversiering aanbrachten, al zou je dat van zulke toonaangevende smeden wel mogen verwachten. De vraag is dan natuurlijk hoe deze halsversiering er uit zag.

Wellicht hebben we enig houvast aan de afbeelding in het boekje *De Schaatsenrijder* van A.v.D. uit 1848. Daarin is *de gewone Hollandsche schaats, veelal Linschoter model genaamd*, voorzien van een opvallend puntige

versiering. In het onderzoek naar halsversieringen is dit 'sikkeltje' (nog) op geen enkele Duitse schaats uit deze periode aangetroffen. Ook op de gemerkte schaatsen uit Nederland van vóór 1850 komt het niet voor.

Kan het zijn dat A.v.D. de authentieke *Linschootsche* schaats heeft afgebeeld in zijn werkje? Voorzichtigheid is hier

Scherppuntige halsversiering op schaats van Theodorus de Vlieg uit Bodegraven.
Collectie Hajo Jungbluth

geboden. De schaatsen van Theodorus de Vlieg uit Bodegraven (zie foto), hadden namelijk wel zo'n scherp-puntige halsversiering. Hoewel hij actief was tussen 1865 en 1896 en zijn eigen schaatsen dus niet als voorbeeld kunnen hebben gediend voor de schets in het boekje uit 1848, is het echter niet ondenkbaar dat zijn vader Johannis en/of zijn oudere broer Adrianus dezelfde halsversiering al eerder aanbrachten. Beiden worden door Wiebe Blauw op p. 271 genoemd als smeden die 'zeer waarschijnlijk' ook schaatsen hebben gemaakt. Daarmee blijft de familie De Vlieg een potentiële kandidaat voor A.v.D.'s 'sikkeltje' en loopt het spoor naar Van Wijks schaatsen (voorlopig?) dood.

Niko Mulder

Schaatsen in oude kranten

De advertenties in bovenstaand artikel zijn gevonden op de website van de Koninklijke Bibliotheek. Via kranten.kb.nl is het mogelijk om gescande oude kranten te doorzoeken op zoektermen, zoals bijvoorbeeld 'schaatsen'. Sla uw slag!

Aanvullingen (7) op het boek *Van Glis tot Klapschaats* van Wiebe Blauw

17. Rotjesschaatsen
In de *Prov. N.H. Courant* van 31 december 1927 adverteert Eikenboom te Purmerend met 'alle soorten schaatsen, de bekende Ruiter, Faber, IJlster, **Rotjesschaatsen** van 150 cent per paar'.

Zo adverteert ook 'Jaappie en zijn zoons' te Purmerend in *De Drie Meren* van 19 december 1925 en *Schuitmakers Purmerender Courant* van 19 december 1925 met schaatsen van 'Ruiter en merk "**Het Rotje**".'
Ben Remie

Toch interessant zulke oude nummers van de Leeuwarder Courant! (2)

Startproblemen bij het kortebaanschaatsen

Mijn exemplaar van de Leeuwarder Courant van 1879 dateert van woensdag 5 februari. Het was weer winter en de schaatsen konden uit het vet gehaald worden. En er werd natuurlijk weer veel hardgereden. Het nummer van 5 februari bevat een verslag van dertien hardrijderijen die in de voorgaande dagen op verschillende plaatsen in Friesland hadden plaats gevonden. Drie ervan vonden op zondag 2 februari plaats. Wedstrijden op zondag kwamen in deze jaren dus wel voor. Zonder opsmuk beperken de verslagen zich meestal tot een opsomming van het aantal deelnemers, de namen van de winnaars en de behaalde (geld) prijzen. Bij het verslag van een wedstrijd in Ried staat vermeld: *De gewoonte om van de streek af te beginnen, hadden wij veranderd in een kleinen aanrid, ...*,

hetwelk directie en rijders uitnemend is bevallen en gerust kan worden aanbevolen. Blijkbaar hoopte men zo de startmoeilijkheden die vaak bij het kortebaanschaatsen voor-kwamen op te lossen. Het initiatief is niet overgenomen door andere clubs, wat wel aangeeft dat ook op deze manier dit probleem niet was op te lossen. In Jellum behaalde Anke Beenen van Langezwaag de eerste prijs, 40 gulden. Zij was één van de bekendste hardrijdsters uit de jaren 1870 tot 1880 en verdiende bij het vrouwenrijden en het parenrijden duizenden guldens. Ze reed niet alleen in Friesland, maar ze sleepte ook veel prijzen weg uit Groningen en Noord- en Zuidholland. Jeltje van der Werff van Veenwouden, een andere bekende vrouwelijke schaatscrack uit die jaren, won samen met Anke Boskma in Franeker de premie, een prijs van 60 gulden.

Ook vrouwen doen mee

Het aantal aangekondigde wedstrijden is kleiner dan dat in het nummer van de Leeuwarder Courant dat we de vorige keer bespraken. Er is evenwel één opvallend verschil. Van de zeventien aangekondigde wedstrijden zijn er nu vier voor vrouwen, terwijl deze bijna tien jaar daarvoor helemaal niet voorkwamen. Bij twee van deze wedstrijden wordt als eis gesteld dat de deelneemsters niet al eens een *geadverteerde prijs of premie* gewonnen mogen hebben. Dit wijst er op dat het vrouwenschaatsen in die jaren behoorlijk in de belangstelling stond en dat men er bezwaren tegen had dat steeds dezelfde rijdsters de vaak dikke prijzen opstrekten.

Noorder IJverenigingsbond

De prijzen waren weer meestal geldprijzen. Een uitzondering vormt de IJclub Friso in Sneek waar een

prachtig Gouden Horologie met dito Ketting als prijs en een *fraai Gouden Horologie* als premie verreden werd. Bovendien heeft de prijswinnaar, ter beoordeling van de directie, recht op een medaille van de Bond. Deze club was, zoals in de advertentie staat lid van de Noorder IJverenigingsbond. Over deze bond worden we kort ingelicht in het boekje "Ien, Twa, Trije: Fuort! van Hedman Bijlsma dat over het kortebaanschaatsen in Friesland gaat. Deze bond was in 1876 opgericht om de kwalijke praktijken tegen te gaan die er bij de kortebaanwedstrijden bestonden. Voordat de wedstrijden begonnen maakten de wedstrijdrijders soms afspraken wie de prijzen zouden winnen en hoe het prijzengeld verdeeld zou worden. In het fraaie jubileumboek dat de 125-jarige IJsklub Oudkerk in 1990 uitgaf is een medaille afgebeeld die deze bond beschikbaar stelde. De bond was overigens maar een leven van enkele jaren beschoren en is verdwenen in de nevels van de historie.

Ongewenste uitwassen

Uit Steggerda komt een verslagje van een ijsvermaak waarbij de kop van een haan die met zeep was ingesmeerd moest worden afgetrokken. De winnaar kreeg als prijs een vette gans. De scribent schreef hierbij: *Tot ons genoegten kunnen we echter mededeelen dat deze vermakelijkheid(!) slechts bij weinigen bijval vond, terwijl wij kiesheidshalve den naam van den winnaar zullen verzwijgen.* Op tegels is dit wrede ijsvermaak ook

afgebeeld, maar de haan is dan vervangen door een gans.

Deze bijdrage wil ik besluiten met de oproep van de Leeuwarder stadsbaan-opzichter waarin hij de baanvegers der stadsbanen oproept hun banen voor het publiek goed in orde te houden en voor de kinderen te zorgen. Onder die advertentie staat ook nog een oproep aan de Terhornster arbeiders voor een schaatswedstrijd die ondertekend is met de initialen A.-Z. Het betreft hier waarschijnlijk een wedstrijd die meer als een soort volksvermaak bedoeld was, een soort spekrijderij voor armen en ouden van dagen, die na afloop met een stukje spek of andere etenswaren huiswaarts keerden.

Tot zover mijn twee nummers van de Leeuwarder Courant. Nog even de moraal van dit verhaal. Ongetwijfeld is ook uit andere nummers van deze bedaagde krant, waarvan de eerste nummers al in 1752 verschenen, veel wetenswaardigs te peuren over alles

wat met het ijsgebeuren te maken heeft. Het inhoudsregister dat de Friese historicus Kalma van de jaargangen 1752-1952 van deze krant maakte kan hierbij van nut zijn. Men zoekt dan bij een aantal trefwoorden, zoals elfstedentocht, hardrijderijen, ijssporttentoonstelling (die in 1939 gehouden werd), schaatsenrijden. De vraag rijst of er lacunes in deze lijst voorkomen. Het valt op dat de lijst met Friese hardrijders pas in 1937 begint. Is hierover in de voorgaande jaren niets te vinden? Zeker wel in mijn nummer van de Leeuwarder Courant van 1879. Eén ding staat voor mij vast. Wanneer men zich beperkt tot de dorre feitenrelazen (en dat heeft Kalma waarschijnlijk gedaan) dan mist men een boeiend deel van het leven van alledag, zoals dat zijn weerslag vindt in het advertentiegedeelte. En dat geldt ook voor het gebeuren op het ijs dat onze speciale belangstelling heeft.

Minne Iedes Nieuwhof

Aanvullingen (8) op het boek *Van Glis tot Klapschaats* van Wiebe Blauw

18. W. Hosbach, Leeuwarden
Leeuwarder Courant 2
februari 1873.

Wopke Hosbach, zoon van Elisa Hosbach, overlijdt 18 augustus 1874 (55 jr.). Hij heeft een smederij en ijzerwarenwinkel op de Groentemarkt 8 bij de Brol en op de Berlikumermarkt. Uit overige advertenties en liquidatie-

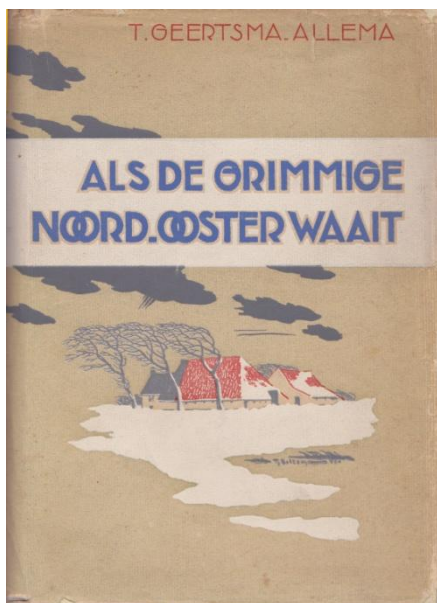
verkopten blijkt niets van handel in of voorraad van schaatsen.

Ben Remie

De baan doorbrengen (2)

In KD37 bracht Anrie Broere de baan erdoor met citaten uit *De Winter in Drie Zangen* uit 1749. In dit nummer trekt hij opnieuw de stoutste schaatsen aan ...

De traditie om de naam van de eerste berijder op een ijstraject op de balk te schrijven is een eigen leven gaan leiden en heeft ook andere schrijvers geïnspireerd. Zo wordt in het jeugdboek *Als de Grimmige Noordooster waait* van T. Geertsma-Allema in hoofdstuk 5, *Baanmaker*, op beeldende wijze beschreven hoe

Wiebe, de boerenknecht, de baan gaat doorbrengen. Hij doet dit niet alleen om er mee te pronken, maar vooral om indruk te maken op Martje Meinders van boerderij het Steenhuis.

Als hij op de baan naar Martje Meinders van het Steenhuis toerijdt en hij vraagt: "Opleggen?", dan moet ze zeggen: "Ja", Want Martje is het aardigste meisje uit de hele streek tussen Barnwerd en Agum, tussen Oosterwierum en Westernieuwterp. Maar als hij alleen Wiebe van de Warnse is en niets meer, dan zal ze misschien "Nee" zeggen en met een ander wegrijden. Hij moet méér worden dan een goede voorrijder en daar moet hij iets voor doen, veel voor doen misschien.

Het vervolg laat zich raden. Het lukt Wiebe: na een prachtige, maar wat angstige tocht komt hij aan in de herberg *De Hoge Tille*. Ondermeester Enum schrijft met zijn mooiste schrijfletters:

Voor 't eerst op schaatsen alhier aangekomen op den 8sten van Wintermaand:

WIEBEN GERBENS HOEKSTRA van de Warnse.

Of Wiebe als baanmaker zijn Martje heeft veroverd vermeldt de historie niet. Maar het hoofdstuk blijft er niet minder mooi om. Dit geldt trouwens voor het hele boek. Door een broer van de schrijfster, Folkert Allema, heb ik achtergrondinformatie over het ontstaan van het boek gekregen.

Familiegeschiedenis

De schrijfster is in 1896 geboren in Barthlehiem en in 1974 overleden. Ze heeft heel veel feiten en verhalen uit haar familiegeschiedenis in dit boek verwerkt. Aanvankelijk was de titel van het boek *Een winter op de Warnse*, een boerderij in de buurt van Barthlehiem, maar de uitgever vond deze titel niet commercieel genoeg. Voor het schrijven van dit boek ontving Trijntje Allema 150 gulden.

Curieus is dat dit boek in 1942 (midden in WO 2) maandenlang in de etalage van een boekhandel heeft gelegen, omdat er in geschreven wordt over *stoute Engelsmannen*. Er werd rond 1900, tijdens de Boerenoorlog in Zuid-Afrika, veel over die *stoute Engelsmannen* gesproken ten huize van de familie Allema. Waar een boek al niet voor gebruikt of eigenlijk misbruikt kan worden.

Banen buiten Friesland

Altijd heb ik gedacht dat de baan doorbrengen een zuiver Friese traditie was, totdat ik in een boekje over de historie

van Lekkerkerk, mijn geboortedorp, las dat ook in de Krimpenerwaard deze traditie bestond. Op enkele kilometers ten noorden van Lekkerkerk lag de Loetboerderij van een zekere Pieter Hendrik van der Graaf. In het voorjaar van 1794 kreeg deze boer vergunning *Wijn- Bier- Brandewijn- en gedestilleerde waters te schenken en te verkopen*. Dit was dus een boerderij-herberg zoals er vroeger zoveel bestonden. Hij maakte via een uithangbord reclame voor zijn dranken:

*'t Loethuis staat hier ver in 't veld
Men verkoopt hier bier voor wijn en geld.*

Deze Pieter Hendrik wist wel klanten naar zich toe te trekken, want hij loofde een beloning uit aan de eerste schaatser die in de winter het Loethuis bereikte. Die kreeg dan een zilveren beker vol brandewijn, opgeschapt met een zilveren lepel. Ook zijn naam werd op de balk geschreven, die daar een heel jaar bleef prijken.

Helaas bleek bij navraag bij de nazaten het bestaan van deze beker en lepel onbekend. Ook is mij onbekend of er in de Krimpener- of Alblasserwaard nog andere herbergen bestaan hebben waar deze traditie voorkwam.

Baanmaaksters

Ook heb ik altijd aangenomen dat er alleen maar mannen de baan doorbrachten. Over baanmaaksters heb ik nooit iets gelezen. Totdat ik enkele jaren geleden bij een lezing een dame ontmoette die als meisje van 14 jaar in 1946 de baan had doorgebracht. Dit was Janne van der Meulen, een telg

uit een schaatsenrijdersgeslacht. Haar pake R. Zandstra heeft 6 maal de Elfstedentocht volbracht. Zij heeft met een groepje tuindersknechten uit Huizem een tocht gereden vanaf Leeuwarden naar Grouw via de Wijde Ee. In café Van Stralen in Grouw werd haar naam op de balk geschreven. Helaas heeft zij er geen attentie of aandenken aan over gehouden, want dat zat er zo kort na WO 2 niet in. Haar naam kwam wel op de balk te staan, omdat zij van het groepje de lichtste was en de tuinders lieten haar de kolen uit het vuur halen. Een gezegde niet zo passend bij de winter, maar wel veelzeggend!

Zij is nu 77 jaar oud. Jammer is ook dat van deze baandoorbrengrster geen actiefoto's bestaan.

Je vraagt je af of ergens in Nederland deze traditie nog bestaat. Ik ben dan ook benieuwd naar reacties over dit onderwerp.

Gevaarlijk tijdverdrijf

Tot nog toe heb ik alleen maar positief geschreven over de baan doorbrengen en leek het in de verhalen op een heldendaad. In feite was het dat ook wel. In de 19^e eeuw werd daar wel anders over gedacht. In de oude, vaak moraliserende dichtbundeltjes en kinderboeken werd schaatsen dan ook vaak gezien gezien als een gevaarlijk tijdverdrijf: *'t en is geen ijs of 't kost menschevleys* is een gevleugelde uitdrukking.

Zo komt er in een Kinderalmanak uit 1844 – *Moeders Schoot* – een gedicht

voor waarin dit wel heel treffend verwoord wordt.

Met dit gedicht *Het Eerste IJs* wil ik dit artikel afsluiten, niet als een belerende schoolmeester, maar vooral om duidelijk te maken hoe er tegen schaatsen in het verleden werd aangekeken.

*Jongens! Komt! Op 't eerste ijs!
Fluks ter schaatse, niet te wijs!
Gistren rolden hier de baren;
Heden – ik durf 't wagen, ik:
"t Is toch ligt een duimpje dik
**Haast u! Haast U! Maakt de baan !
Maar.....de Dood rijdt achter aan!***

*Wat een ijs! Hoe spiegelglad:
Jongens, fluks de schaats gevat!
Neergebukt en aangebonden!
Of wij t'vroeger prettig vonden!
Droomers praten van gevaar.
Durf jij 't wagen? Geen bezwaar!
**Haast u Rept u! Maakt de baan!
Maar.....de Dood rijdt achteraan***

*Kijk dien bangen dwaas daar staan!
Laat hem maar naar huis toe gaan,
Om bij moeders haard te broeijen,
Terwijl wij van 't rijden gloeijen,
Komt: want moeder weet het niet:
Niemand die ons rijden ziet.
**Haast u! Rept u! Maakt de baan!
Maar.....de Dood rijdt achter aan.***

*Ha! Daar gaat het! Welk een pret!
Nu de vaart wat aangezet:
Fiksch de schaatsen uitgeslagen:
Beentje over, wie durft wagen!
Glorie, die de baan begint.*

't Staat maar vast: Die waagt, die
wint

Haast u! Rept u! Maakt de baan!
Maarde Dood rijdt achteraan.

Jongens, kijk wat buigt de baan:
Zouden wij nog verder gaan?
Als we zwenkten,.... als we vielen.....
Ziet! De Dood volgt op de hielen;
En daar ginder ligt een wak:
Hooft! Reeds geeft het ijs een krak!
Haast u! Rept u! Maakt de baan!
Maar.....de Dood rijdt achter aan!

Jongens: Fluks u omgewend:
Nooit brengt gij de baan ten end.
Helpt!....Daar splijten al de
schotsen....

'k Hoor het water om ons klotsen:
Helpt....ik kan niet....'k zink...oGod!
Moeder: waarom u bespot?

Ach! het rijden is gedaan:
Want....de Dood reed achter aan.

Annie Broere

Haast u! Rept u! Maakt de baan!
Maar....de Dood rijdt achteraan.

Bestuur en redactie wensen u een fijne kerst en een gezond 2011

Posten en Stempels (13)

Veel medailles uit China. Bij het shorttrack wordt aandacht besteed aan de successen door uitgifte van een aantal prachtige herdenkingsenveloppen met een shorttrackstempel. Er bestaan – bij mijn weten – vijf enveloppen in deze *speedskatingserie*. Tweemaal Wang Meng, Zhou Yang and 3000m relay dames en *The triumphant return of the*

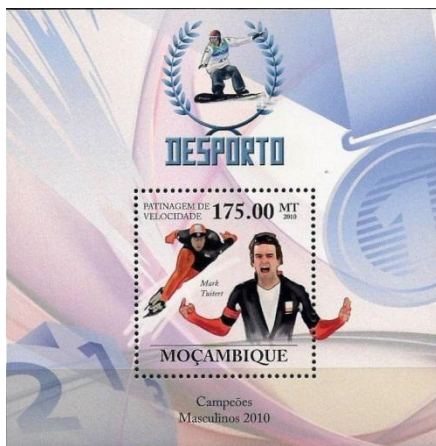
Chinese Sports Delegation.

Wat ze er met schaatsen hebben: het brengt geld in het laatje. Maar omdat het meest toch mooie postzegels zijn ook de onderstaande weer opgenomen.

Uit de *Republique de Guinee*: twee blokjes met schaatsers op zegels. We herkennen de zegels van Monaco van 1998, waarop ook de schaatsers staan. Het andere blokje is vooral mooi

vanwege de shorttrackers in de velrand van het blokje.

Uit Mozambique drie velletjes: De eerste met in de velrand Wang Meng; maar mooi is het velletje met daarop Ireen Wüst. Mark Tuitert heeft het met zijn winst op de 1500m helemaal voor elkaar: een apart vel waarop hij schaatsend en juichend schittert.

Caroline van Staaveren

IJswegenkaarten (10) - De IJkaart van Friesland van H.J. ten Have uit 1903

De naam van H.J. ten Have komen we met betrekking tot ijskaarten voor het eerst tegen in 1902, als hij op verzoek van de IJ.H.N. (IJsbond Hollands Noorderkwartier) samen met J. Cock de eerste kaart van Noord-Holland ontwerpt. Als er in 1904 sprake is van een tweede druk, is hij kort in beeld om de wijzigingen door te voeren; echter de partijen kunnen niet tot overeenstemming komen. In een volgende editie van KD hoop ik daar nog een keer op terug te komen.

Van of naar de markt?

Door het succes van deze eerste kaart ziet hij ook mogelijkheden om samen met drukkerij Smulders buiten ijsbonden om een particulier initiatief te starten. Zo ontwerpt hij een kaart voor Friesland in 1903. Om zich te onderscheiden gebruikt hij een titelprentje

dat in die jaren klaarblijkelijk populair was. Er zijn ook ansichtkaarten van gemaakt, zoals u op de achterzijde van deze *Kouwe Drukke* kunt bekijken. Ron Couwenhoven is zelfs in het bezit van een poster van deze prent. De voorstelling is getekend door F. de Haenen (1853-1928) en uitgegeven door de

firma Swain. Blijkens de tekst boven de afbeelding is deze prent uitgegeven als supplement bij *The Graphic* uit Londen, Engeland. Dit was een geïllustreerd en zeer gerenommeerd nieuwsblad dat wekelijks verscheen van 1869-1932. De poster heeft incl. kader een afmeting van 60x 41 cm en excl. kader 48 x 33 cm. Grappig is

nog om te vermelden dat de tekst op de ansichtkaart Op schaatsen van de markt is en op de poster staat de tekst Boeren uit Volendam op weg naar de markt, winterscene bij Amsterdam. Frederic de Haenen was een Fransman en op deze tekening heeft hij natuurlijk wel zijn fantasie losgelaten, want met kruik en mand op het hoofd komt in onze Hollandse ogen toch wel wat lachwekkend over. Hij was een bekend illustrator, die internationaal werkte. Hij schreef ook boeken over kunst, o.a. over Moskou en Sint Petersburg en de talloze schilderijen, die van en in die steden werden gemaakt. Hij werkte voor *London Illustrated News* en andere bekende bladen aan het eind van de negentiende en begin twintigste eeuw. Zo was hij heel actief tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij reisde de slagvelden af en maakte opmerkelijke aquarellen en gouaches. Ook was hij in Nederland. Twee bekende schilderijen van hem zijn de Kaasmarkt in Alkmaar (in 2008 nog geveild bij Christies in Amsterdam) en Kaasproductie in Holland. De prent van de schaatsenrijders staat dus niet op zich. Zijn internationale reputatie als illustrator was groot. Hij werkte niet alleen voor de Engelse bladen, maar ook voor *L'Illustration* in Frankrijk, wat in zijn tijd ook een zeer befaamd blad was.

Vraag: Zijn er verzamelaars die de ansichtkaart hebben met andere of Engelse tekst?

Pennenstrijd

In 1902 was net de tweede druk verschenen van de Sportkaart van

Friesland ontworpen door H.J. Kalt, maar eind 1903 komt er dus onverwachts een nieuwe ijskaart voor Friesland op de markt. Deze kaart wordt gedrukt en uitgegeven door J. Smulders en Co uit Den Haag. De lithograaf is H.J. ten Have.

In de editie van 30 december 1903 neemt de Leeuwarder Courant een stuk op van de voorzitter van de

Friesche Ijsbond, de heer S.H. Hylkema. Hij kraakt de nieuwe ijskaart aan alle kanten af, maar is natuurlijk niet onpartijdig. Immers zijn organisatie heeft opdracht gegeven tot de 2^e druk van de kaart van H.J. Kalt en deze bovendien gesubsidieerd. Kost de kaart van de Ijsbond op papier een gulden, de kaart van H.J. ten Have kost slechts 25 cent. De volgende stukjes verschenen hierover in de Leeuwarder Courant (LC 30-12-1903): **Mededeelingen van "de Friesche Ijsbond"**

De kritebesturen worden verzocht, hunne berichten omtrent de ijstoe-standen, alsmede betreffende den watertoestand in hunne krite, aan het Centraal bestuur in te zenden.

IJkaart van Friesland ten dienste van schaatsenrijders, door H.J. ten Have, uitgave van J. Smulders & Co., den Haag. De heer H.J. ten Have heeft het kunststuk verricht, een IJkaart voor Friesland ten dienste van schaatsenrijders te ontwerpen. Wij zeggen "kunststuk", omdat de verklaring leert:

- a. Dat de in rood aangegeven wateren goed berijdbaar zijn en doorlopend geveegd worden,*
- b. Dat de in roode stippellijnen aangegeven banen over over-stroomd land liggen.*

Iemand die den waren toestand in Friesland niet kent, zal, van dezen gids vergezeld, denken dat hij, onder alle omstandigheden, over het in rood aangegeven netwerk van wateren lustig kan heenzwieren, immers de verklaring op de ijskaart zegt: dat de r o o d e wateren goed berijdbaar zijn en doorlopend worden geveegd! Welk eene dwaling!! Zoiets is vooruit onmogelijk te decreteren, alles hangt af van telkens wisselende weersomstandigheden, zóó wisselend zelfs, dat het bestuur van "de Friesche Ijsbond" elken dag in de Leeuwarder Courant publiceert, welke wateren al of niet vertrouwd, bebaand en berijdbaar zijn. De heer ten Have weet het echter beter en schept er een permanenten toestand van. De vreemdeling zal verder de conclusie moeten trekken, dat de in blauw aangegeven wateren nooit berijdbaar en bebaand zijn. Een even groote dwaling! Tal van op de kaart voorkomende blauwe wateren (veel te talrijk om ze alle bij name te noemen) zijn meestal wél berijdbaar,

evengoed als de in rood aangegevene. Het derde kunststuk spant de kroon. De heer ten Have heeft namelijk in roode stippellijnen geschetst, waar en hoe de banen over o v e r s t r o o m d land liggen. Iedere Fries weet, dat dit eenvoudig onmogelijk vooruit te bepalen is. Alles hangt af van en wordt geregeld naar den telken jare, ja elk winterseizoen dikwijls sterk wisselenden waterstand en de ijsgesteldheid. Afscheiden van deze hoofdopmerkingen zijn er in de bedoelde ijskaart tal van onnauwkeurigheden en gebreken aan te wijzen. Onderscheidene vaarten en verbindingsvaartjes die wél bestaan zijn weggelaten; andere daarentegen, die niet bestaan, komen op deze kaart voor. Sommige plaatsen- en vaartnamen zijn verkeerd geschreven; voor ijsverkeer totaal onbeteekenende plaatsjes zijn vermeld; vele belangrijke aan het water gelegen dorpen daarentegen worden gemist. We zouden dit alles met tal van voorbeelden kunnen staven, daar ze voor 't grijpen zijn. Het titelprentje is niet friesch.

(LC 09-01-1904) Een IJkaart voor Friesland.

In ons nummer van 30 December j.l., Tweede Blad namen wij onder de Mededeelingen van "de Friesche Ijsbond" eene bespreking op van de IJkaart van Friesland, door den heer H.J. ten Have ontworpen ten dienste van schaatsenrijders (uitgevers J. Smulders en Co., 's Hage). Die bespreking was zeer ongunstig. Het Friesche Ijsbondbestuur oordeelde de kaart onvolledig en onjuist. Wegens

het groote belang of het grote gevaar, dat er voor het publiek gelegen is in eene nauwkeurige of eene goed bewerkte ijskaart, namen we die bespreking als een waarschuwing dankbaar op. Nu wordt ons daarop het volgend schrijven toegezonden:

Geachte Redactie!

Vergun mij naar aanleiding der beoor- deling van mijne ijskaart in uw nummer van 30 Dec. ('t welk mij eerst heden in handen kwam), enkele op- merkingen te maken. Die kaart is samengesteld door een vijftigtal Frie- zen uit alle deelen der provincie, door bestuursleden van ijsclubs, hoofden van scholen, onderwijzers, opzichters van den waterstaat enz., wonende te Leeuwarden, Bozum, Langweer, Heeg, St. Anna-Parochie, Koudum, Balk, Follega, Hijum, Finkum, Workum, Beetgum, Deinum, Tzummarum, Fra- neker, Parrega, Harlingen, Sneek, Oos- terlittens, Arum, Buitenpost, Suameer, Oenkerk, Veenwouden, Metslawier, Tietjerk, Dokkum, Hoogebeintum, Wanswerd, Appelscha, Terwispe, Ol- deberkoop, Bakkeveen, Gorredijk, Hoornsterzwaag, Beetsterzwaag, Ure- terp, Drachten, Oudega, Eernewoude, Akkrum, Grouw, Delfstrahuizen, Wol- vega, Schraard, Ee. Elk heeft van mij ontvangen eene topografische kaart van zijne woonplaats en omgeving en heeft daarop de in den regel goed berijdbare banen aangegeven. Elk onderdeel is dus met kennis van zaken samengesteld, en uit al deze kaartjes is door mij met zorg het geheel bewerkt. Er mocht dus eene kaart verwacht worden, zeldzaam nauw-

keurig. Dit is volgens de beoordeling niet het geval. Velen echter zullen, met mij, niet kunnen gelooven, dat vijftig Friezen uit alle hoeken van de provincie samen nog niet eens een goede ijskaart zouden kunnen samenstellen.

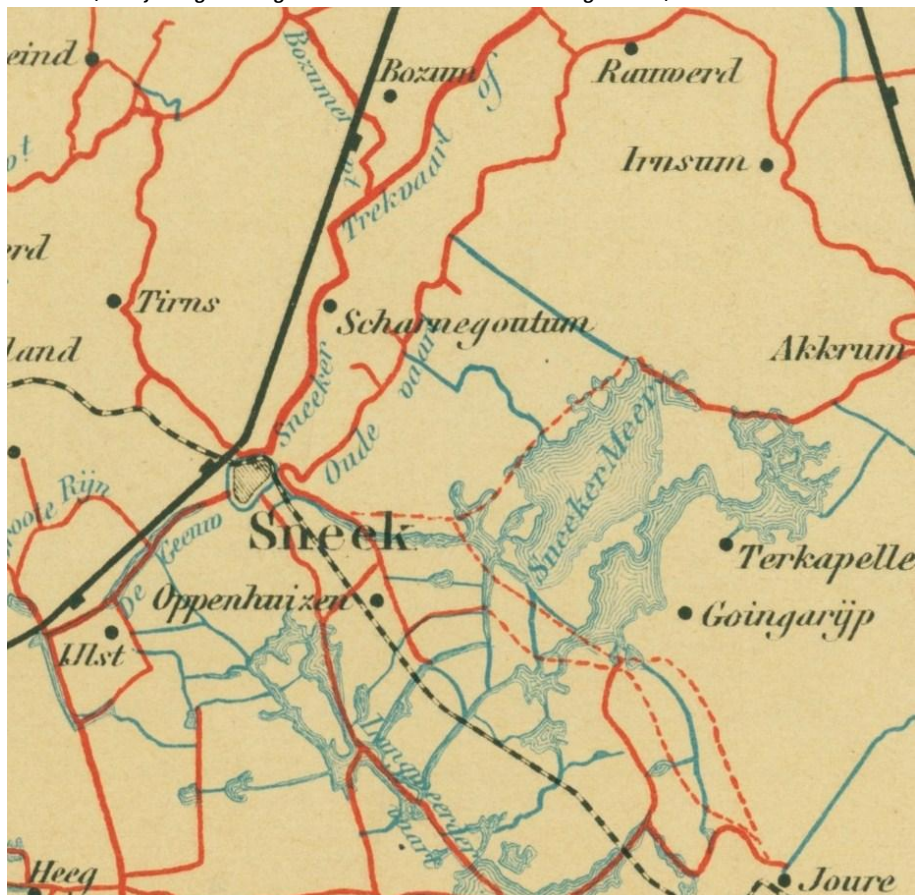
Wat de wegen over landijs betreft, ik zie de koopers van mijne kaart niet voor zoo onnoozel aan, of ze begrijpen wel, dat deze alleen bij hoogen waterstand voorkomen. Ik dank de opgave dier wegen ten deele aan de welwillendheid van den voorzitter eener bekende ijsclub. Ik had die wegen niet gevraagd, maar de bedoelde voorzitter achtte noodig ze er op te zetten. En wat nu de andere opmerkingen betreft, ik meende op eenige snuggerheid bij het publiek te mogen rekenen, welke snuggerheid de beoordeelaar niet veronderstellen durft. Als er slecht ijs is, weet dunkt mij iedereen, dat niet alle banen berijdbaar zullen zijn. De beoordeelaar had zeker gewild, dat ik nog op de kaart had gezet: de gebruiker gelieve er om te denken, dat de op de kaart aangegeven banen er niet zijn, als het niet gevrozen heeft. U, geachte Redactie! Dankende voor de plaatsing, hoogachtend, Uw dw., H.J. ten Have, Lithograaf, 's Gravenhage, 5 Januari 1904.

Wij hebben ons met dit schrijven gewend tot den voorzitter van den Friesschen Ijsbond, den heer S.H. Hijl- kema en hem verzocht er zijn oordeel over te willen zeggen. De heer Hijlkema antwoordt daarop aldus:

Geachte Redactie!

Gaarne wil ik gebruik maken van de mij door u geschonken gelegenheid, om het bovenstaande te beantwoorden. De heer ten Have deelt daarin mede, dat een vijftigtal personen de bewuste ijskaart hebben samengesteld, uit wier handen hij ze zeldzaam nauwkeurig had terugverwacht, en roept, nu die nauwkeurigheid wordt betwist, vrij ongeloovig uit: "zouden

vijftig Friezen, uit alle hoeken van de provincie, nog niet een goede ijskaart kunnen samenstellen? "Navolgende "aanwijzingen" mogen op deze verzoeking een antwoord geven: Vele plaatsen andere namen zijn verkeerd geschreven. Een paar voorbeelden uit vele: Ofterterp in plaats van Olterterp, Terkappelle voor Terkaple, Oostinahorn voor Oostmahorn, Skalkediep voor Langemeer, Meersloot voor Graft

Uitsnede van de kaart van Ten Have uit 1903.

Rechtsonder in rode stippellijnen de routes over overstroomd land.

Middenboven de route die Jitse Hotsma reed van Rauwerd naar de Mulo in Sneek.

enz. enz. Vele belangrijke plaatsen komen op de kaart niet voor; tal van onbeteekenende plaatsjes daarentegen wél. Enkele voorbeelden: Kollum, Wartena, Birdaard, Terhorne, Akkerwoude, de Dille, Stroobos enz. enz. ontbreken; Wetzens, Janum, Hijum, Schillaard, Indijk enz. enz. staan er op. Doch wat erger is: Vele vaarten en verbindingsvaarten ontbreken, als bijv. de vaart van Rinsumageest naar de Dokkumer Ee; de vaart van Dokkum naar Akkerwoude; van Minnertsma naar de Ried; de vaart langs Oudega en Nijega tot Fluessen; de wetering tusschen Oude Schouw en Sneekermeer; de vaart tusschen Heerenveen en Joure enz. enz. enz. Wat dit weglaten van die vaarten beteekent, vooral van die als de twee laatstgenoemden, gelieve de heer v. H. zelf maar eens op zijn kaart na te gaan. Ik zou meer détails kunnen aanvoeren; de kaart krioelt van fouten. Van hetgeen ik in de Leeuwarder Courant van 30 December in algemeenen zin schreef, neem ik geen woord terug. Het op eene kaart aanbrengen van banen over overstroombd land is – vergeef mij het woord – belachelijk. Het decreteren van: “de in r o o d aangegeven wateren zijn goed berijdbaar en worden doorlopend geveegd” is onzin; niemand kan dit vooruit bepalen; geen dag zelfs, omdat alles afhangt van vaak elk oogenblik wisselende weersgesteldheid en andere omstandigheden. De Friesche Ijsbond publiceert juist daarom bijna elken dag nieuwe toestanden. En de voor de hand lig-

gende gevolgtrekking, “dat de in blauw aangegeven wateren niet goed berijdbaar zijn en niet doorlopend worden geveegd”, maakt op zich zelf deze kaart reeds onbruikbaar, omdat tal van blauwe wateren, als bijv. Linde, Tjonger, Sneekermeer, Koningsdiep, Meersloot naar het kruiswater en Eernewoude, vaart naar Oudega, Stiensers- en Finkumervaarten en tientallen verdere vaarten en verbindingen evengoed berijdbaar kunnen zijn en evengoed worden geveegd als ten Have’s roode wateren: Op snuggerheid bij het publiek mag de heer ten H. niet rekenen. Als een vreemdeling, met deze ijskaart gewapend, te laat tot de ontdekking komt, dat sommige roode banen niet berijdbaar of geveegd zijn; andere blauwe daarentegen wél; dat enkele op de kaart staande verbindingen niet bestaan, vele niet daarop voorkomende wél, dan geeft dit den heer v. H. niet het recht, dien vreemdeling uit te maken voor niet snugger; neen! Veeleer heeft deze het recht, ten Have’s ijskaart van Friesland, ten dienste der schaatsenrijders, als een “onbetrouwbare gids” te brandmerken.

S.H. Hijlkema, Voorzitter “Friesche Ijsbond”.

Na het bovenstaande gelezen te hebben zal het wel ieder duidelijk zijn dat het werk van den heer ten Have niet voor schaatsenrijders aan te bevelen is. Er zijn te veel bezwaren en te veel gevaren aan onjuiste ijskaarten verbonden, om hierop niet met klem de aandacht van het publiek te vestigen.

Met deze laatste quote besloot de Leeuwarder Courant het hele relaas.

Groot succes?

In 2010 is er een Bosatlas van Fryslân verschenen. Hierin staan een schat van gegevens en ook historische kaarten zijn er in opgenomen. In het gedeelte over Water en IJs is echter slechts één ijskaart opgenomen en wel de kaart van ... H.J. ten Have. In het bijschrift staat vermeld dat de kaart een groot succes was. Dat laatste waag ik erg te betwijfelen. De Friesche Ijsbond was toch een autoriteit en ook de L.C. had een grote invloed. Ik kan me niet voorstellen dat na de zeer negatieve voorstelling van zaken er nog veel Friezen deze kaart wensten aan te schaffen. Ook is het gering aantal teruggevonden exemplaren nu niet direct een indicatie dat er zeer veel van over de toonbank zijn gegaan. Hoe groot de oplage is ge-

weest heb ik niet kunnen achterhalen. De schaal is 1:200.000 en hoewel deze kaart beter bruikbaar is dan de Sportkaart van Friesland uit 1896 en 1902 vallen ook hier de details vaak weg. We zullen moeten wachten tot 1925, want dan komt er een kaart op schaal 1:100.000.

Op de achterzijde van de kaart uit 1903 is de dienstregeling opgenomen van de treinen van zowel Staatsspoor als van Hollandsche Spoor, ook de dienstregeling van de Nederlandsche Tramweg Maatschappij staat vermeld. Uiteraard betreft het hier de dienstregeling binnen de provincie Friesland met uitzondering van de trein naar Groningen.

Matthy van Klaveren

Geraadpleegde bronnen:

Persoonlijke archieven van Ron Couwenhoven en Matthy van Klaveren

De winter in de naïeve schilderkunst – 2: Jannie Kuiper – ‘Kermis op De Rijd, Nieuwe Niedorp. Winter 1916-1917’ (Olieverf 80 x 50 cm)

Na ‘Toertocht door West-Friesland’ in het vorige nummer ‘treft’ Jos Pronk schilderes Jannie Kuiper op De Rijd.

Het meer De Rijd (7 ha) ligt iets ten noorden van Nieuwe Niedorp in de omgeving waar Jannie Kuiper is opgegroeid en jarenlang in het onderwijs heeft gewerkt. Dit meer is van grote betekenis voor de recreatie en de schaatssport profiteert daar ook van.

‘Als het vriest ontdooit de Nederlander’ is een bekende uitdruk-

king. Maar als het in West-Friesland vriest ontdoeien niet alleen de inwoners maar alle dorpen! In het boek *100 jaar IJs en Volksvermaak* (2) wordt hier uitgebreid op ingegaan. Treffend wordt uit de doeken gedaan hoe een groot aantal wedstrijden op of rond dit meer een centrale rol van betekenis speelden: langebaan, korteba, schoonrijden, ringrijden, schoonarren en toertochten. Alle omliggende dorpen waren bij dergelijke activiteiten betrokken, zoals we in de 19^e en eerste helft van de 20^e eeuw

veelvuldig zagen. Diverse Nederlandse Kampioenschappen werden hier verreden. Zelfs 'Proefwedstrijden voor junioren' werden er georganiseerd, waarbij we op 28 dec. 1962 de naam van Jorrit Jorritsma tegenkomen. En niet te vergeten in dezelfde uitslagenlijst de naam van Ard Schenk in de leeftijdsgroep 18-19 jaar. Bijzonder is ook de gedetailleerdheid van het boek.

Zo komen we uitslagen tegen met deelnemers als Jeen van den Berg, Jaap Havekotte, Herman Buyen, Egbert van het Oever, Klaas Schenk, Ab Krook en vele anderen ons welbekend. Absoluut het vermelden waard is de uitslag van 28 januari 1954 waarin Jannie Wetsteen en Siem Kuiper de 1^e prijs behalen bij het ringrijden voor paren. Laat deze Siem Kuiper nu haar echtgenoot worden en haar meest trouwe fan in de naïeve schilderkunst!

Kermis

Het meest bijzonder was toch wel de kermis op het ijs, gehouden op De Rijd. Deze trok vele duizenden

bezoekers. Helaas heeft deze kermis slechts enkele keren plaatsgevonden, te weten op 18 jan. 1893, van 1 t/m 4 febr. 1917 (op 1 en 2 febr. waren er respectievelijk 3000 en 5000 bezoekers!!!) en op 15, 16, 17 febr. 1929. Van de kermis uit 1917 bleek Jannie Kuiper nog een originele foto te bezitten die we de lezers van ons onvolprezen blad zeker niet willen onthouden. Voor haar heeft deze kermis (uit overlevering) een onvergetelijke indruk achtergelaten.

Enkele schilderijen heeft ze hieraan gewijd. Vooral de draaimolen was iets bijzonders en deze stond dan ook volop in de belangstelling. Aan

de buitenkant schaatsten in grote cirkels enkele sterke schaatsters terwijl aan de binnenzijde liefhebbers zich door de kleinere cirkel dermate hard lieten ronddraaien dat ze los van de grond kwamen. Van deze kermis op het ijs zouden ook nog filmfragmenten bestaan.

Tochten

Ook vele toertochten begonnen op De Rijd. Of passeerden er, zoals door Jannie Kuiper rechtsboven op 'Toertocht door West-Friesland' is afgebeeld (KD39, p.23). Totaal niet minder dan 37.500 deelnemers startten in de 16^e dorpentocht, de Duizendeilandentocht, de Langereistocht, de West-Friesland-

toertocht, de Vijfdorpentocht, de Kromme-Gouwtoertocht en de Noord-Holland-toertocht (190 km). Zelfs de routes staan in *100 jaar IJs en Volksvermaak* beschreven! Het is dan ook een historisch document voor Poolsterleden die van toertochten en medailles hun specialisatie hebben gemaakt en een en ander nog eens willen nakijken, bv. ter aanvulling van *Op schaatsen door Noord-Holland en Utrecht* van Wiebe Blauw en Nico Buijze.

Welke tocht op mijn eigen schilderij staat? Voor mij is het een feestelijke stoet met tochtrijders, oud en jong, een dorpsafereel, klunen, enz.

Of het meer De Rijd als centraal thema in de naïeve schilderijstijl van Jannie Kuiper een grote rol speelt? Veel woorden zijn er niet nodig lijkt me, de beelden op de volgende bladzijde spreken voor zich.

Biografisch Journaal Jannie Kuiper-Wetsteen (mede opgesteld op basis van een interview op 30 juli 2010). Waar mogelijk heb ik Jannie Kuiper recht gedaan in de teksten hiervoor. Dat neemt echter niet weg dat geïnteresseerden ongetwijfeld belangstelling tonen in andere aspecten van haar. Deze worden hieronder weergegeven.

Jannie is in 1932 geboren. Jarenlang is zij kleuteronderwijzeres in Nieuwe Niedorp geweest. Op de Lagere School

was er een voorliefde voor vrij tekenen: modern en sprookjes. Op de MULO en later de 'Kleuterkweek' was tekenen in haar optiek teveel gereglementeerd. "Ze trok dan liever over!". Bordtekenen was favoriet en ook haar man Siem bewonderde haar (ook hierin). Overigens is hij nog steeds haar grootste bewonderaar en stimulans gebleven. In zijn ogen hoeft geen schilderij verkocht te worden als de opdrachtgever niet geheel tevreden is. Nadat de twee kinderen het huis hadden verlaten en er wat meer vrije tijd beschikbaar kwam, kocht ze een doosje Talens penselen en

bracht haar oude liefhebberij weer tot leven. Van het begin af tekende en schilderde ze graag maar bij voorkeur winterlandschappen. Haar hele oeuvre kent dan ook iets meer winterlandschappen dan andere voorstellingen. Ze worden vanwege "het gevoel" ook geschilderd in het betreffende seizoen. Er is een voorliefde voor paarden omdat ze deze graag bereed. Op haar

schilderijen staan die zomers in de wei en in de winter voor de arrenslee.

Geen les

Haar eerste expositie, nadat ze in 1975 weer serieus aan het schilderen was, vond plaats in het restaurant Eurostop. Hier kreeg ze bijzonder veel waarderende reacties op. Het was zelfs zo dat op een zeker moment bij haar werd aangebeld door een oud-tekenleraar uit Haarlem met Anton Pieckachtige uitstraling. Hij kwam vragen of hij een werk mocht kopen, maar gaf haar ook het dringende advies: *neem nooit teken- of schilderles, want dit zal je specifieke 'naïeve' schilderijstijl geen goed doen*. Dit was de eerste keer dat ze van deze stroming hoorde. Eigenlijk is door deze man de vonk overgeslagen. Ze heeft zijn raad ter harte genomen. Het schilderij 'Kermis op de Rijd' stuurde ze omstreeks 1977 naar een wedstrijd in de Jaarbeurs te Utrecht en ze won

daarmee de 1^e prijs in de categorie alternatieve schilders. Vervolgens zijn er een twintigtal van haar schilderijen in Joegoslavië tentoongesteld, onder andere uit het Westfries Museum. 25 schilderijen zijn verkocht aan de Tokyo Broadcasting Company in Japan en het Holland Village (waaronder een vierluik).

Eigen stijl

Wat betreft de ontwikkeling van haar stijl en die van de 'naïeven' blijkt eens te meer, dat bijna allen in hun eigen stijl bleven doorwerken met dat verschil dat je door ervaring sommige voorstellingen beter en sneller op het doek wist te krijgen. Het meeste contact had ze met West-Friese schilders als Cor Kaaij, Willem Bakkum, Willem van Dok en Gerrit Jan de Geus. Van beïnvloeding is geen sprake.

Tot slot

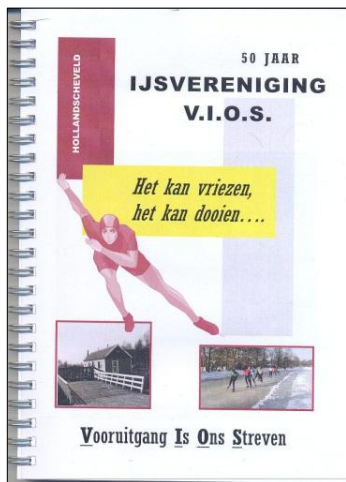
Het was een leerzaam en inspirerend gesprek, dat een belangrijke bijdrage leverde om mijn eigen schilderij onder woorden te brengen. Er naar kijken is één, maar erover schrijven is weer van een geheel andere orde. Jannie hiervoor mijn dank.

Jos Pronk

Geraadpleegde werken:

1. *Naïeve schilders zien ons land. Boek van de Maand: Uitgave onder auspiciën van de Collectieve Propaganda voor het Nederlandse Boek. ISBN 90 216 0450 7.*
2. *100 jaar IJs en Volksvermaak De Rijd/Nieuwe Niedorp. 1886-1986. Freek Koorn en Hans Stammes.*
3. *Internet: Jannie Kuiper e.a. en het Westfries museum.*

Boek en Zopie

50 jaar ijsvereniging V.I.O.S. Holland-scheveld

Ter gelegenheid van het 50 jarig bestaan van de vereniging verscheen dit boekje. Boordevol foto's, afbeeldingen en krantenknipsels. Herbert Dijkstra noemde het ooit "*de mooiste ijsbaan ter wereld*". Dit kunt u nu aan de hand van dit boekje zelf beoordelen. Behalve Herbert Dijkstra hadden ze in Piet Kleine nog een bekende schaatser binnen de club. Het was voor de samenstellers blijkbaar moeilijk kiezen uit de vele afbeeldingen, want het boekje telt maar liefst 212 pagina's in kleur. Het boekje is voorzien van een ringband.

Te bestellen via Albert Lok, Holland-scheveld, tel 0528-343395.

Prijs: € 10,60 incl. porto.

Schaatsenrijden – Marnix Koolhaas

Een cultuurgeschiedenis a.h.v. van een vijftigtal verhalen. Prijs € 24,95

Von Gold und Blut – Claudia Pechstein
Duitstalig. Verschijnt medio November 2010. Prijs € 21,95

Schaatsseizoen 2009-2010

Nadat het vorig jaar noodzakelijk was om het aantal pagina's terug te brengen, is het de makers gelukt om dit jaar weer een boek uit te geven zoals we 'gewend' waren. Over de inhoud hoef ik niets meer te vertellen, het is ten slotte al de 38^e jaargang. Meer kleur dan ooit. Boordevol uitslagen, foto's wetenswaardigheden, nieuwtjes, historische terugblikken en uiteraard een fors statistiekdeel.

Het schaatsseizoen begint met De Schaatsseizoen. Te bestellen bij de Stichting Schaatsseizoen, Drachten, rek.nr. 341405. Prijs € 20,--

Een zee van ijs – Michiel van Straten

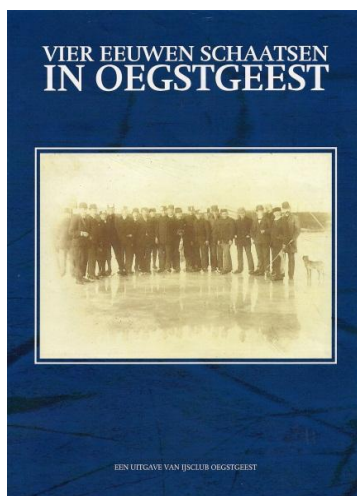
Het verhaal van de drie Bordings uit Durgerdam, die wekenlang vastzaten op een ijsschots op de toenmalige Zuiderzee en moesten vechten om in leven te blijven. Een ongelijke strijd van mens tegen de natuur. Uiteindelijk kon het verhaal toch nog worden

naverteld. Voor € 24,90 te koop in de boekhandel.

IJclub Bamestra Middenbeemster 1909-2009 – J. de Jong en K. Pruis

Bij het 75-jarig jubileum was er al eens een boekje verschenen. Nu bestaat de club 100 jaar en heeft men bedacht dat ook hier een jubileumboekje op zijn plaats is. Ik juich dat alleen maar toe. In de inleiding wordt opgemerkt dat het onvermijdelijk is dat veel informatie uit het vorige boekje ook terug te vinden zal zijn in dit boekje. Maar omdat de meeste mensen het vorige boekje niet hebben, of zelfs niet kennen, is dat geen bezwaar. Het is een eenvoudig boekje van een dertigtal pagina's, maar ik had het niet willen missen. Ik verkreeg het via de IJclub Bamestra: ijclubbamestra@gmail.com en het kostte mij niet meer dan een vrijwillige bijdrage (+ porto).

Vier eeuwen schaatsen in Oegstgeest – Wiebe Blauw en Kees Zandvliet

Op 25 november 2010 verschijnt een jubileumboekje. De IJclub Oegstgeest bestaat namelijk 117 jaar. Voldoende aanleiding voor een boekje. Verkoopprijs € 16,95; meer info: Bas Koster, BJKoster@planet.nl

Marianne Timmer – F. Woestenburg

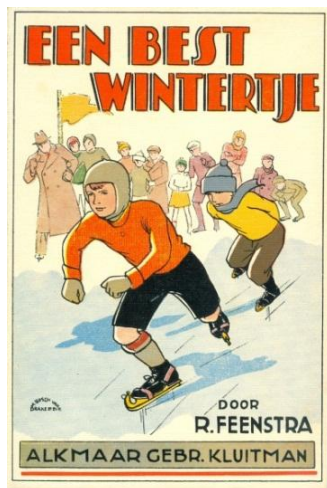
Na een boek over sport en voeding en een fotoboek samen met Anni Friesinger, is dit nu het derde boek waarin Marianne Timmer een hoofdrol speelt. Het is volkomen terecht dat er nu, in de nadagen van haar sport-carrière, een biografie verschijnt van deze sportvrouw die alles heeft meegemaakt en het maximale uit haar sportieve loopbaan heeft gehaald. 272 pagina's. Winkelprijs € 19,95.

Tijdelijke actieprijs tot 1 januari 2011 via Edicola publishing, rek.nr. 157430006, € 16,95

Poolsterpuzzel 6

Was de vorige puzzel nou echt zo moeilijk of is het insturen er bij ingeschoten?

Op de vraag uit welk kinderboek de in KD39 afgebeelde illustratie afkomstig was is geen enkele inzending binnengekomen. Jammer, er was gehoopt dat de erkende kinderboekenverzamelaars de uitdaging aan zouden gaan ... Het goede antwoord was overigens: *Een best wintertje* door R. Feenstra. De afgebeelde illustratie staat tegenover pagina 144.

Poolsterpuzzel 7

Welk bekend punt op de Elfstedenroute is afgebeeld op bovenstaande foto?

Inzender Theodoor van der Kooi licht slechts een tipje van de sluier op: eens is een wedstrijdrijder op deze locatie onderuit gegaan en heeft toen de strijd om de eerste plek in de Elfstedentocht moeten staken.

U kunt uw antwoord tot **uiterlijk 1 maart 2011** inzenden bij het redactie-adres.

De winnaar ontvangt een kopie van het boekje waarin dit voorval is beschreven

Kouwe Drukke

Kouwe Drukke is een uitgave van Stichting "De Poolster", verzamelkring van schaatsen en winterse objecten en verschijnt driemaal per jaar.

Misdrukken, bezorgfouten en dergelijke melden bij:

Wim van Herk tel. 0180-663092; e-mail: administratie@stichtingdepoolster.nl

Redactie-adres

Niko Mulder, Schoener 48-01, 8243 XT Lelystad

Redactieleden Kouwe Drukke en website (naam, telefoon en e-mail)

Matthy van Klaveren	0251-241492	matthy.klaveren@orange.nl
Theodoor van der Kooi	030-6046362	theodoorvanderkooi@12move.nl
Niko Mulder	0320-251663	n.mulder@hccnet.nl
Caroline van Staaveren (web)	023-5651597	redactie@stichtingdepoolster.nl

Opmaak omslag en druk

Drukkerij De Gans, Amersfoort

Bestuursleden Stichting "De Poolster" (naam, telefoon en e-mail)

Huib Snoep (voorzitter)	0252-688699	voorzitter@stichtingdepoolster.nl
Maarten Dijkstra (secretaris)	072-5610916	secretariaat@stichtingdepoolster.nl
Wim van Herk (penningmeester)	0180-663092	administratie@stichtingdepoolster.nl
Alex Kampinga (contactpersoon veilingen)	0598-398002	veilingcommissie@stichtingdepoolster.nl
Caroline van Staaveren (contactpersoon redactie)	023-5651597	redactie@stichtingdepoolster.nl

Ledenadministratie

Maarten Dijkstra, Doortjes 9, 1861 VH Bergen (NH), tel. 072-5610916

Stichting De Poolster

<http://www.stichtingdepoolster.nl>

secretariaat@stichtingdepoolster.nl

Lidmaatschap

Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 25,- over te maken op gironummer 4324260 t.n.v. Stichting De Poolster met vermelding van naam en lidmaatschapsgeld 2010-2011. Graag dan ook uw adresgegevens doorgeven aan: secretariaat@stichtingdepoolster.nl.

Kopij

Voor Kouwe Drukke nummer 41, april 2011, moet de kopij en oplossingen Poolsterpuzzel 7 uiterlijk 1 maart 2011 binnen zijn. Bij voorkeur per e-mail (als bijlage), handgeschreven of getypt mag ook. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld. Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij zijn verkrijgbaar bij de redactie. De redactie kan artikelen om diverse redenen weigeren, inkorten of doorschuiven naar een volgende uitgave.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.

OP SCHAATSSEN VAN DE MARKT.